

TROTS OP ONS!

- + Provincie Noord-Brabant
- + Menno Jacobs, Jens van der Weele & Ton Baetens
- + Mei 2016

**Over de vitaliteit van netwerken rondom Brabantse
multifunctionele accommodaties**

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf / 3

1. Inleiding / 4

2. Literatuuronderzoek / 10

3. Veldonderzoek / 16

3.1 MFA de Nachtegaal (Achtmaal) / 18

3.2 MFA 't Web (Teteringen) / 21

3.3 MFA de Berchplaets (Berghem) / 25

3.4 MFA Oelbroeck (Sint Anthonis) / 29

3.5 MFA de Sprank (De Mortel) / 32

3.6 MFA de Molenwiek (Molenschot) / 36

3.7 MFA de Trapkes (Sprundel) / 39

3.8 MFA d'n Aord (Casteren) / 42

4. Analyse / 46

5. Conclusie / 50

Bijlage - Methoden / 54

Literatuur / 58

WOORD VOORAF

Woord vooraf

Goed omgaan met verandering. Dat is in essentie waar het vandaag de dag om draait in veel kleine gemeenschappen. Verandering *benutten*, dat is waarin sommige gemeenschappen in Noord-Brabant heel goed slagen. Maar waarom slagen sommige gemeenschappen daar zo goed in? Die vraag heeft de provincie willen laten beantwoorden met een onderzoek, om ook zodoende te kunnen blijven bijdragen aan de leefbaarheid en de vitaliteit van lokale gemeenschappen.

In dit rapport doen we verslag van dit onderzoek dat uiteindelijk gaat over de vitaliteit van sociale netwerken rondom een achttal multifunctionele accommodaties in Noord-Brabant. Graag bedanken we op deze plaats de klankbordgroep die het onderzoek van begin tot eind begeleidde. We noemen Jolanda Schneider, Saskia van Eenbergen, Anneke Broekema, Hans Heerdink en Marcel van Tilborg van de provincie en Kees Jongmans (toen nog voorzitter) van 't Heft.

Veel dank ook gaat uit naar de vele vrijwilligers rondom de onderzochte huizen die hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Steevast werden we warm onthaald en nam men, ondanks volle agenda's, uitgebreid de tijd om ons te woord te staan. We hopen dat de onderzoeksresultaten deze netwerken een extra duwtje in de rug kunnen geven op weg naar hun, vaak ambitieuze, doelstellingen.

Maar uiteindelijk is het rapport natuurlijk bedoeld voor alle vrijwilligersnetwerken. Hopelijk helpt het hen om slagvaardig en doelmatig te werken aan hun idealen.

EMMA – Experts in Media en Maatschappij
Mei 2016

INLEIDING

1 Van gemeenschapshuis tot multifunctionele accommodatie

Het gemeenschapshuis is een vertrouwd begrip in Noord-Brabant. In het begin van de vorige eeuw werden al gemeenschapshuizen in gebruik genomen als plaats voor ontmoeting en ontspanning. Toen de burger in de periode na de Tweede Wereldoorlog meer vrije tijd begon te krijgen en het verenigingsleven opnieuw een hoge vlucht nam, nam de rol van het gemeenschapshuis in betekenis toe.

De laatste vijftig jaar is het leven met name op het platteland drastisch veranderd. Waar de kleine kernen vroeger nog min of meer zelfstandig als economische eenheid functioneerden, is die functionaliteit tegenwoordig vrijwel geheel verdwenen. Met 'de grote neergang van de landbouw', zoals Geert Mak die beschrijft in zijn boek *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996) zijn de economische banden die men destijds met elkaar had vervangen door sportieve en culturele verbintenissen (Thissen & Droogleever Fortuijn, 2012). Toen de auto voor iedereen beschikbaar kwam, was het niet langer nodig dat alle activiteit zich in het dorp afspeelde. Er kwam ruimte voor schaalvergroting (supermarkten, scholengemeenschappen). Zo verdwenen langzamerhand de voorzieningen uit het dorp. Bovendien kon 'import' zich in de dorpen vestigen. Deze veelal 'stadse' nieuwkomers kwamen niet om er te werken, maar om er te wonen in de rust en de stilte van het platteland.

Het begrip leefbaarheid is dientengevolge, althans op het platteland, een tijdlang vooral geassocieerd met aangenaam wonen. Of zoals Vermeij en Mollenhorst (2008, 23) het omschrijven: een leefbaar dorp is een dorp "waar bewoners naar tevredenheid leven en waar terugkerende problemen, zorgen en ergernissen beperkt zijn." Tegelijkertijd omvat leefbaarheid in het huidige tijdsgewricht veel meer. Het gaat bijvoorbeeld ook om de aanwezigheid van voorzieningen (school, winkel, vervoer), sociale

veiligheid, een schone leefomgeving en burenccontact en –hulp. Met de overgang van het dorp gebaseerd op voornamelijk productieve functies (landbouw en industrie) naar het dorp gebaseerd op voornamelijk consumptieve functies (wonen en recreatie) zijn deze aspecten van leefbaarheid onder druk komen te staan (zie ook Thissen & Droogleever Fortuijn, 2012). Leefbaarheid is niet langer een logisch gevolg van dagelijkse bedrijvigheid en ontmoeting, zoals die er vroeger waren, maar moet bevochten worden.

De mate waarin een dorpsgemeenschap daartoe in staat is, hangt onder meer af van de mate van sociale veerkracht en vitaliteit. Haarmann et al. (2014) omschrijven sociale veerkracht als “het zelfherstellende/ontwikkelvermogen van sociale groepen of gemeenschappen in het licht van steeds veranderende omstandigheden.” Indicatoren zijn volgens de auteurs sociale samenhang, welvaart & welzijn, voorzieningen & ontmoetingsplaatsen en mobiliteit. Veranderingen die (dorps)gemeenschappen het hoofd moeten bieden zijn demografische veranderingen zoals vergrijzing, ontgroening en krimp en bijvoorbeeld de decentralisaties (WMO en Jeugdzorg). Het SCP omschrijft een vitaal platteland als “een platteland waar bewoners zich inspannen voor elkaar en hun omgeving, maar ook een platteland waar nieuwe groepen bewoners erbij horen en bewoners de weg naar instanties en beleidsmakers kennen, zodat nieuwe initiatieven van de grond kunnen komen.” (Vermeij & Mollenhorst, 2008, p.14).

Mensen in plattelandsgebieden moeten dus kunnen omgaan met veranderingen, maar ook met *verlies*. Verlies van *functionaliteit* en daarvoor *iets in de plaats kunnen stellen*: dat is sociale veerkracht in de kern. Thissen (2012) benoemt daarvoor vier voorwaarden. In de eerste plaats moet er, net als Haarmann et al. (2014) constateren, een ontmoetingsplek zijn. Mensen moeten elkaar kunnen ontmoeten om zich te kunnen organiseren. In de tweede plaats moet er sociaal kapitaal zijn. Mensen moeten bindingen aan kunnen gaan, een netwerk vormen om gezamenlijk iets te kunnen doen voor de gemeenschap. Als derde

voorwaarde noemt Thissen goede woonvoorzieningen en een aangename publieke ruimte. Ook deze voorwaarden zijn vergelijkbaar met de studie van Haarmann et al. Sociaal kapitaal als product van sociale samenhang en goede woonvoorzieningen en een aangename publieke ruimte als gevolg van welvaart en welzijn. De laatste voorwaarde van Thissen vinden we niet terug bij Haarmann et al. Dat is het goed kunnen omgaan met *verandering van identiteit*. De identiteit van een gemeenschap bestaat voor een belangrijk deel uit de functies die zij vervult. Als die veranderen, verandert dus ook die identiteit. Mensen moeten zich dan opnieuw in hun dorp of gemeenschap en in elkaar leren herkennen.

Het gemeenschapshuis heeft, in dat licht bezien, op veel plaatsen een nieuwe rol gekregen. Het is niet langer voornamelijk een plek waar evenementen plaatsvinden en waar sport- en andere verenigingen samenkomen, maar het wordt ook een plek waar het sociaal kapitaal zijn beslag kan krijgen. Daarvoor is het nodig om (sociaal) veerkrachtig te zijn. Feitelijk begint dat proces al in de jaren zeventig met de opkomst van het Sociaal Cultureel Werk (of het Sociaal Kultureel Werk, zoals het destijds ook wel werd geschreven). Daarbij ging het om het ‘opbouwen’ van de samenleving. In de jaren tachtig komt er een culturele functie bij: theater, muziek en andere creatieve activiteiten. Vanaf het jaar 2000 ongeveer zien lokale overheden (gemeenten en provincie) het groeiende potentieel van de gemeenschapshuizen in en beginnen zij te investeren in een bredere toepassing daarvan. Soms in het kader van de zogenoemde integrale dorpsontwikkelingsplannen (IDOP) worden veelal grote gebouwen gerealiseerd die tal van functies in zich moeten kunnen verenigen. Naast de genoemde functies gaat het dan om zaken als onderwijs en kinderopvang, woon- en zorgvoorzieningen voor ouderen, een bibliotheek en zelfs een pinfaciliteit. De Multifunctionele Accommodatie (MFA) wordt een begrip.

Veel MFA’s zijn rond of kort na het jaar 2010 opgeleverd. Maar daarmee is een sociaal veerkrachtige gemeenschap allesbehalve gewaarborgd. Aan de voorwaarde ‘ontmoetingsplek’ is voldaan, maar het echte werk begint eigenlijk nu pas. Tijdelijke coalities en netwerken zullen moeten uitgroeien

tot vitale netwerken van gebruikers, vrijwilligersorganisaties, gemeenten, provincie, bedrijfsleven en andere partners op lokaal niveau, die in Brabantse gemeenschappen de leefbaarheid bevorderen. In die netwerken schuilt het sociaal kapitaal dat benut kan worden om succesvol het hoofd te bieden aan de demografische en sociaal-maatschappelijke veranderingen die momenteel plaatsgrijpen.

De tijd is er overigens rijp voor. De overheid trekt zich terug uit belangrijke onderdelen van het sociale domein en vraagt aan de burger om meer onderling te regelen en op te lossen. De verzorgingsstaat zoals die tientallen jaren heeft gefunctioneerd bestaat niet meer en de generatie die daar het meest van heeft kunnen profiteren, die van de babyboomers, staat op het punt om met pensioen te gaan. Het gaat om actieve, vaak ook hoogopgeleide 'jongere ouderen' die graag nog wat voor de samenleving willen betekenen. Kansen volop, om sociaal kapitaal te activeren.

De vraag ligt voor wat er nodig is, behalve een MFA als ontmoetingsplek, om deze en andere mensen ook figuurlijk de ruimte te geven bij het vormen van succesvolle netwerken en deze te laten floreren. Onder welke voorwaarden krijgt een netwerk iets voor elkaar dat daadwerkelijk bijdraagt aan de wensen die er omtrent de leefbaarheid in een gemeenschap bestaan? Wat maakt het netwerk slagvaardig? En hoe kunnen burgers, provincie en gemeenten aan die voorwaarden bijdragen?

Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Het benoemen van aangrijpingspunten voor burgers en het lokale en middenbestuur om de sociale veerkracht in gemeenschappen te helpen versterken door middel van het creëren van vitale en slagvaardige netwerken in en rondom een MFA.

Om deze doelstelling te realiseren zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat gebeurt er *in* en *om* de MFA's en wat daarvan gaat goed, in die zin dat het bijdraagt aan de leefbaarheid?
2. Welke ideeën en initiatieven zijn er nog meer? Waar liggen kansen?
3. Wat is nodig om die initiatieven en kansen tot bloei te laten komen?

Aanpak

Dit onderzoek is opgebouwd aan de hand van een literatuuronderzoek, een veldonderzoek en een analyse. In het literatuuronderzoek bekijken we wat er al bekend is over MFA's, hun 'toekomstbestendigheid' en de sociale netwerken die daaromheen actief zijn. We richten ons op drie thema's. Allereerst de exploitatie en toekomstbestendigheid van de MFA's zelf. Het onderzoek van Margreeth Broens neemt daarin een belangrijke plaats in. Daarna bestuderen we het burgerinitiatief. Welke rol speelt burgerkracht, zoals het ook wel genoemd wordt, in de opkomende doe-democratie (zoals onder andere door Van de Wijdeven en De Graaff uitgewerkt)? Tot slot richten we ons op overheidsparticipatie. Hoe vinden overheid en burgers elkaar? We geven daarbij speciale aandacht aan de bevindingen van de 'denktank' die door de VNG is opgericht waarin onder anderen Van den Brink en Schulz zitting hadden.

Het veldonderzoek spitst zich geheel toe op de provincie Noord-Brabant. Met de provincie Noord-Brabant als opdrachtgever van het onderzoek hoeft dat niet te verbazen, alhoewel het hoe dan ook zinnig lijkt om je met een onderzoek als dit te beperken tot één provincie. Om budgettaire redenen, maar vooral ook om oog te houden voor lokale context en historie.

Het onderzoek had tot doel in totaal tien 'succesvolle' MFA's te bezoeken. Dat succes viel niet op voorhand te definiëren of vast te stellen en daarom

is ervoor gekozen om die keuze in een *Practitioners Atelier* te maken. Het Practitioners Atelier gaf plaats aan een groep van circa vijftien ‘praktijkdeskundigen’, mensen die beroepsmatig of uit interesse op de hoogte zijn van het wel en wee van de ‘Brabantse huizen’. Aan de hand van hun input is een selectie gemaakt met oog voor regionale spreiding en schaalgrootte. De tien geselecteerde MFA's bevinden zich alle in dorpen en stadswijken van niet groter dan circa 5000 inwoners. De selectie lichten we toe in de bijlage.

Alle MFA's zijn bezocht, geschouwd en er zijn interviews afgenomen. In eerste instantie individueel, in tweede instantie groepsgewijs. Door middel van de individuele interviews werden de activiteiten die in en rondom de MFA plaatsvinden geïnventariseerd alsmede welke personen, of groepen van personen, zich daar zoal mee bezighouden. Ook is gevraagd naar ‘successen’: waar kijkt men tevreden of trots op terug als het gaat om wat het netwerk heeft bereikt. Met de methode *history mapping*¹ werd tijdens het groepsinterview in kaart gebracht wat cruciale gebeurtenissen zijn geweest en wie daarin van doorslaggevende betekenis zijn geweest om te bereiken wat men wist te bereiken.

De toegepaste methode leverde inzichten op over de samenstelling en het functioneren van het netwerk dat in en rondom een MFA actief is, maar ook over de fase van ontwikkeling waarin het netwerk verkeerde. We kennen de ontstaans-, groei- en volwassenfase, zoals Van de Brink c.s. die hebben geformuleerd (VNG, 2012) en die in het volgende hoofdstuk nader wordt toegelicht, maar er blijkt ook een preciezere fasering mogelijk, gebaseerd op het werk van Latour (2004, 2005).

De eerste resultaten van het onderzoek zijn gepresenteerd tijdens een zogeheten *Academic Atelier*. Tijdens deze bijeenkomst werden de resultaten bediscussieerd met terzake deskundigen en werd gezocht naar

aangrijpingspunten voor burgers en bestuur om de slagvaardigheid van de netwerken rondom de MFA te kunnen vergroten. Het resultaat van deze exercitie beschrijven we in het laatste hoofdstuk.

Het onderzoek richt zich, zoals al eerder opgemerkt, op *het netwerk* rondom de MFA en dus niet op de MFA als zodanig. Dat betekent dat het aspect exploitatie in dit rapport verder nauwelijks aan bod komt. Natuurlijk is een gezonde exploitatie van de MFA essentieel voor het behoud ervan. Het uitgangspunt hier is dat een vitaal en slagvaardig netwerk altijd in staat zou moeten zijn om de exploitatie goed rond te krijgen, al zal dat in sommige gevallen niet gemakkelijk zijn.

Theoretisch kader

Actor Network Theory

Voortbouwend op het werk van onder anderen Callon (1986) en Law (1992) ontwikkelde Bruno Latour in de jaren negentig de *Actor Network Theory* (ANT). ANT biedt bruikbare noties om processen binnen sociale netwerken te begrijpen en te beschrijven. Met de *Actor Network Theory* kunnen we lagen in de werkelijkheid onderkennen die zich op het eerste gezicht niet tonen. Het is een manier van denken, een kader, waarbinnen het functioneren van netwerken (beter) te begrijpen is. Belangrijkste notie is dat zowel mensen (subjecten) als dingen (objecten) onderdeel van een netwerk kunnen zijn. Mensen en dingen (Latour noemt ze 'actant') kunnen interacteren en elkaar (doen) veranderen. Dat proces heet translatie (Latour, 2004). Uitgangspunt binnen de ANT is dat er wel een waarheid is, maar dat die voortdurend geconstrueerd wordt en dus nooit vaststaat. Er is sprake van een voortdurend veranderende ‘ordering.’

De onderlinge relaties in een netwerk bepalen de kracht ervan. En die relaties kunnen vele vormen aannemen. Van 'elkaar kennen' tot aan een

¹ De methode wordt in de bijlage nader uitgewerkt en toegelicht.

diepgewortelde vriendschap en/of samenwerking. Wat we hier bestuderen is hoe een of enkele personen opstaan en een nieuwe actant in het netwerk introduceren. 'Het netwerk' kunnen we in dit verband zien als de gehele gemeenschap. De nieuwe actant kan een plan zijn, of een werkgroep, of een MFA. Het kan feitelijk van alles zijn waardoor er langzaam maar zeker een nieuwe ordening in het netwerk zal ontstaan.

Het ontstaan van een nieuwe ordening gebeurt volgens Latour in vier fasen (Latour, 2004).

1. Fase van verwondering of perplexiteit. Een nieuwe actant wordt geïntroduceerd in de bestaande ordening. Het bestaansrecht daarvan staat voortdurend ter discussie.
2. Fase van consultatie. Hier staat de vraag centraal wat de essentie van de actant is of zou moeten zijn.
3. Fase van hiërarchie. De plaats van de actant binnen bestaande structuren wordt bepaald. Hoe kan de nieuwe actant samenleven of –bestaan met alles wat al bestaat? Hoe is de compatibiliteit van de actant met geïnstitutionaliseerde structuren?
4. Fase van institutie en consolidatie. De actant is een vast onderdeel van de nieuwe ordening en is in beginsel niet meer aan verandering onderhevig. Wel kunnen nieuwe actanten er weer invloed op gaan uitoefenen.

Social Capital Theory

De term sociaal kapitaal is al enkele keren genoemd. Maar wat moeten we er precies onder verstaan? Het sociaal kapitaal is kortweg te beschrijven als het vermogen van mensen om in groepen samen te werken (Coleman, 1988). Om in groepen samen te werken is een netwerk nodig. Nabijheid, lokaliteit en verwantschap leiden tot de vorming van zogenoemde *weak ties*

(Granovetter, 1973). De netwerken die daaruit ontstaan zijn tot veel in staat.

De netwerken die we in dit rapport zullen beschreven zijn lokaal, persoonlijk en informeel. 'Ons-kent-ons' en vertrouwen staan centraal. De netwerken worden dan ook gekenmerkt door een sterke *bonding* (Putnam, 1995; 2000). Bonding ontstaat in sociale netwerken die homogeen georiënteerd zijn. Het gaat om vertrouwen en reciprociteit gericht op leden van het netwerk met (min of meer) gelijke belangen. Verminderd vertrouwen in overheid en politiek voedt bonding. Het netwerk biedt veiligheid en herkenning. Bonding is dus belangrijk, maar een overmaat aan bonding kan leiden tot wantrouwen, intolerantie, nepotisme en het buitensluiten van 'anderen' (Fukuyama, 2002). Een tekort aan bonding betekent een gering sociaal kapitaal, ofwel onvoldoende vermogen om in groepen samen te werken en dus een geringe slagvaardigheid.

Het komt er dus op aan voldoende bonding te hebben, in combinatie met het tweede kernbegrip uit de Social Capital Theory: *bridging*. Bridging ontstaat in netwerken die heterogeen georiënteerd zijn. Bridging bevordert het uitwisselen van informatie en ideeën tussen groepen met verschillende belangen. Het is een voorwaarde voor zelforganisatie en het bevordert zodoende vernieuwing.

Een overmaat aan bridging leidt tot veel en oppervlakkige contacten met een individualistische grondslag. Dat betekent een gering sociaal kapitaal, maar wel ruimte voor individuen om zich te ontwikkelen. Een tekort aan bridging betekent weinig kans op en vermogen tot vernieuwing. Individen krijgen niet de ruimte en worden niet geïnspireerd door anderen.

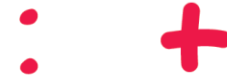
Het komt er dus op aan om naast voldoende bonding ook precies voldoende bridging in het netwerk te hebben. In de gevalbeschrijvingen in het volgende hoofdstuk zullen we zien dat initiatieven vrijwel altijd beginnen in een kleine club homogeen georiënteerde mensen. In de fase van consultatie wordt het netwerk weliswaar uitgebreid, maar is het nog altijd

naar binnen gericht. Pas in de fase van hiërarchie komt er aandacht voor andere partijen, voor bridging.

Als bonding en bridging in evenwicht zijn, is er sprake van een open, tolerante cultuur. Het netwerk staat open voor buitenstaanders en nieuwelingen. Initiatiefnemers kunnen gemakkelijk tot hun recht komen en worden gevoed en gestimuleerd door externe contacten. Het initiatief blijft nochtans uitgaan van vrijwillige inzet en wordt niet professioneel. Het netwerk is slagvaardig en weet externe hulpbronnen adequaat in te zetten. In het hoofdstuk analyse gaan we hier dieper op in.

We sluiten het rapport af met een concluderend hoofdstuk. We beantwoorden daarin de onderzoeksvragen concreet en we bieden een overzicht van concrete hulpmiddelen die netwerken rondom MFA's zouden kunnen inzetten om de sociale veerkracht te helpen bevorderen.

2 Een verkenning in de Nederlandse literatuur

“Zo doen we dat in Brabant” luidt de niet van trots gespeende titel van het jaarboek 2013 van het PON (Cox et al., 2013). Tegelijk verwijst de titel naar veel meer dan trots. Met het ‘zo doen we dat’ wordt een probleem overwonnen. Je kunt er een verwijzing naar traditie, gewoonte en gebruik in lezen: zo doen we dat al jaren, of decennia, in Brabant. Er zit een zeker patriottisme in: in ons Brabant. En het suggereert een kloof tussen geïnstitutionaliseerde bestuursstructuren en het ‘we’, de burger! Het laat echter nog open wát ‘we’ dan precies doen in Brabant, en hoe.

Er is de laatste jaren het nodige onderzoek gedaan naar wat je losjes zou kunnen omschrijven als ‘hoe doen we wat in Brabant?’ In 2013 verscheen het boekje ‘Ik is niks’ met een nauwkeurige beschrijving van succesvol burgerinitiatief (‘vitale coalities’) in Elsendorp (Baetens, 2013). Het laat zien hoe een kleine gemeenschap door in gezamenlijkheid op te trekken tot veel meer in staat is dan je zou verwachten als je kijkt naar de periode waarin de verzorgingsstaat nog hoogtij vierde. Het dorp blijkt over een groot zelforganiserend vermogen te beschikken (cf. Huygen et al., 2012).

Het gaat daarbij om een aantal ‘ideaaltypische kenmerken van een improvisatiemaatschappij’. Hierbinnen kunnen initiatieven een autonoom bestaan leiden. Onder ‘licht leiderschap’ van een of enkele ‘kartrekkers’ wordt lokaal draagvlak gecreëerd voor het initiatief dat primair de publieke zaak moet dienen. Dat ook eigenbelang daarbij een rol mag spelen, wordt niet ontkend. Sterker, een welbegrepen eigenbelang kan een waarborg zijn om de relatie van ‘de leefwereld’ (het burgerinitiatief) met ‘de systeemwereld’ (de lokale overheid) zuiver te houden (Jacobs & Van de Wijdeven, 2014). Maar het eigenbelang mag niet gaan domineren waardoor het zelforganiserend vermogen wordt ondermijnd (Huygen et al., 2012). Daarom is er een ‘natuurlijke begrenzing’ nodig die de enthousiastelingen enigszins in toom houdt.

Van de Wijdeven en De Graaff (2014) deden onderzoek naar vier vormen van burgerinitiatief in Noord-Brabant. Ze destilleren een aantal essentiële factoren die succesvol burgerinitiatief kenmerken. Verderop in dit hoofdstuk gaan we uitvoerig op dit onderzoek in.

Bovengenoemde onderzoeken gaan vooral over burgerinitiatief, burgerkracht, of breder nog, doe-democratie (Van de Wijdeven, 2012). Maar wat zien we als we inzoomen op de (rol van de) multifunctionele accommodaties in Brabant? Dan komt het werk van Margreeth Broens c.s. onmiddellijk in beeld (Broens & Van de Riet, 2011; Broens, 2014; Broens, 2015). Broens rapporteert *hands on*: wat kunnen welwillende vrijwilligers zoal doen om hun gemeenschapshuis rendabel te houden, multifunctioneel in te richten en te exploiteren, om zodoende bij te dragen aan de leefbaarheid?

In het hiernavolgende beschrijven we drie, in onze ogen, kernpublicaties in meer detail. Het gaat om de ‘denktank’ van de VNG over overheidsparticipatie (Van den Brink & Schulz, 2013), de studie naar ‘de doe-democratie in het landelijk gebied’ (Van de Wijdeven & De Graaff, 2014) en de meest recente studie van Broens over ‘ruimte geven aan ontmoeting en ontmoeting geven aan ruimte’ (2015). Zoals we zullen zien vormen deze drie publicaties het fundament voor onderhavig onderzoek. In elk van de drie publicaties worden voorwaarden genoemd die geacht worden bij te kunnen dragen aan succesvol burgerinitiatief. In onderhavig onderzoek worden deze voorwaarden gepreciseerd, uitgebreid en onderling conditioneel en gefaseerd beschreven. Het resultaat is een aantal *tools* die de provincie kan gebruiken om de slagvaardigheid en vitaliteit van sociale netwerken te vergroten.

Van eerste overheid naar eerst de burger

Het boekje “Van eerste overheid naar eerst de burger - over maatschappelijke initiatieven die de lokale overheid uitdagen” is het eerste product van een ‘denktank’ die door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten is opgericht. Rob van Gijzel, voorzitter van de Denktank, constateert in het voorwoord dat er “een mega-transitie in de wereld” aan de gang is. De opkomst van de netwerksamenleving, de glocalisation, de doe-democratie. Het stelt nieuwe eisen aan het lokale bestuur dat niet langer ‘boven’ de samenleving staat, maar ‘een vehikel [is] van de samenleving met behulp waarvan de samenleving in zichzelf investeert” (Van den Brink & Schulz, 2013, p.9).

De huidige derde golf van maatschappelijk initiatief (cf. De Moor, 2013)¹ laat zich kenmerken door idealisme (het ‘ideeel motief’), modern ondernemerschap en het zoeken naar verbindingen. Daarbij zijn steeds drie fasen: de ontstaansfase, de groeifase en de volwassen fase.

In de ontstaansfase staan mensen op die beginnen te werken aan hun op de publieke zaak gerichte ideaal. Deze initiatiefnemers hebben de meeste kans van slagen als het zogenoemde ‘best persons’ zijn: mensen die gedreven en gepassioneerd aan de slag gaan voor hun ideaal. Een best person neemt niet zomaar een *good practice* van elders over, maar ontwikkelt die *good practice* zelf. Eigen aard en inzet maakt een initiatief kansrijk, ook als omstanders denken dat de kans van slagen gering is. Best persons zijn vaak mondige, hoogopgeleide professionals.

De initiatiefnemers vertellen vaak een persoonlijk verhaal dat wezenlijk bijdraagt aan de geloofwaardigheid van het initiatief. Hun ‘weten’ is geworteld in de maatschappelijke realiteit en niet in bestuurlijke of beleidsmatige structuren. “In de publieke sfeer wordt dit type weten node gemist en ook om die reden is het bijzonder zinvol om maatschappelijk initiatieven te verwelkomen.” (Van den Brink & Schulz, 2013, p. 30).

Is de initiatiefnemer eenmaal aan de slag dan volgen vaak snel de *early adopters*, mensen die zich aansluiten bij het initiatief (cf. Rogers, 2003). De Denktank noemt als belangrijke functie van deze mensen dat zij zorgen voor infrastructuur. Ruimtes om bijeen te komen, of digitale omgevingen waar gemakkelijk informatie kan worden gedeeld en afspraken kunnen worden gemaakt. Dit is tevens het moment dat de lokale overheid in beeld kan komen om het initiatief te steunen. De Denktank adviseert gemeenten om zich daarbij niet ‘regentesk’ op te stellen en afstand te nemen van gelijkheidsdenken en de meetbaarheid van resultaten en effecten. Tot slot zouden gemeenten meer moeten durven improviseren en experimenteren en een grotere ‘mislukkingstolerantie’ opbouwen (ibid, p. 67).

Het netwerk is lokaal, persoonlijk en informeel. ‘Ons-kent-ons’ en vertrouwen staan centraal. Nabijheid, lokaliteit en verwantschap leiden tot de vorming van zogenoemde *weak ties*. Deze relaties acht de Denktank echter ‘te licht’ om zware taken zoals mantelzorg van de overheid over te nemen (ibid., p. 43).

De grootte van een initiatief is geen graadmeter voor succes. Succes bepalen de deelnemers zelf, waarbij de overheid in een reagerende positie terecht komt. De consensuele democratie maakt plaats voor een majoritaire democratie (ibid. p. 54), een ‘beweging’ die consensus met minderheidsgroeperingen niet langer nodig maakt. Sterker, minderheidsgroeperingen kunnen zich aansluiten bij het initiatief en zodoende van binnenuit meesturen.

De Denktank constateert zes ‘drempels’ bij de ontwikkeling van een initiatief vanaf de ontstaansfase tot aan de volwassen fase. Nadat de best persons het initiatief zijn gestart, moeten er volgers komen (1). Vaak komt het initiatief dan in een stroomversnelling en kan er aandacht en herkenning (drempel 2) worden geworven door voordrachten, de eerste (erkennings)subsidies en/of stimulansprijzen. Vervolgens (drempel 3) komt er meer substantiële steun van bedrijven en/of instituties. Hier kan het gaan

om het beschikbaar stellen van fysieke ruimten. Dan volgt de drempel van de professionalisering (4). In deze fase wordt gekozen voor een bepaalde rechtsvorm (stichting of coöperatie) en wordt een verdienmodel gemaakt en getest. Daarna volgt schaalvergroting (5) en ten slotte (‘in bepaalde gevallen’) het afscheid van de initiatiefnemers (6). De beheerfase vergt nogal eens andere capaciteiten dan de ontwikkelfase en daarom is het voor het initiatief vaak goed als nieuwe mensen het stokje op enig moment overnemen.

Kernkracht – over doe-democratie in het landelijke gebied

Van de Wijdeven en De Graaff deden in 2014 onderzoek naar de ‘essentialia van de doe-democratie’ in het landelijke gebied van Noord-Brabant. Ze onderzochten diverse maatschappelijke initiatieven in Brabant, geïnitieerd door bewoners en ondernemers, om te achterhalen wat essentiële kenmerken en factoren zijn voor de totstandkoming van succesvol burgerinitiatief. Van de Wijdeven en De Graaff beperkten zich in hun onderzoek tot relatief kleine kernen in ‘landelijke gemeenschappen’. Wel zochten zij binnen die kaders naar variatie in ‘levenscyclus’ en dorpsgrootte. Het onderzoek leverde een lijst op van drie essentiële en vijf ‘bevorderende’ factoren voor het op gang krijgen en houden van initiatieven in een doe-democratie.

Als eerste essentiële factor noemen Van de Wijdeven en De Graaff de aanwezigheid van ‘pioniers’, ook wel ‘community leaders’, ‘collaborative leaders’, of ‘best persons’ genoemd. Dit zijn mensen in de gemeenschap die de rol van kartrekker op zich nemen. Ze hebben veel energie, weten wat er lokaal speelt en kennen er veel mensen. Deze ondernemende types weten bovendien hun energie over te brengen op anderen, en zorgen voor ‘leven in de brouwerij’. Pioniers zijn noodzakelijk om van idee over te gaan naar actie.

Dat brengt ons gelijk op de tweede essentiële factor: ‘niet alleen, maar samen’. In de praktijk blijkt dat pioniers het niet alleen kunnen. Naast de in het oog springende kartrekkers zetten ook veel anderen hun schouders onder een initiatief: vrijwillige burgers, die bereid zijn om tijd en energie te steken in een burgerinitiatief. In bijvoorbeeld werkgroepen werken zij ideeën uit tot concrete plannen. Ze zijn niet ‘*structure driven*’ maar ‘*work driven*’: er is meer oog voor het doel en het beoogde resultaat dan voor de structuur van de organisatie.

Een derde essentiële factor is volgens Van de Wijdeven en De Graaff ‘lokale gedragenheid’. Het is volgens de onderzoekers noodzakelijk dat pioniers en vrijwilligers draagvlak weten te creëren voor hun initiatieven en de activiteiten die ze doen. Dat doen ze door een ‘concreet en te bevatten verhaal’ te vertellen aan de rest van de gemeenschap. Een verhaal dat moet kloppen met de gevoelde (cultuurhistorische) identiteit van de gemeenschap. Een verhaal dat de ‘urgentie’ nog eens benadrukt, maar ook een verhaal dat laat zien dat er ‘zichtbare resultaten’ zijn, en dat er waardering is voor ieders inzet.

Hiernaast benoemen Van de Wijdeven en De Graaff vijf ‘bevorderende’ factoren, voor het op gang krijgen en houden van initiatieven in een democratie. De eerste bevorderende factor noemen zij ‘zichtbare resultaten’. Het helpt voor een burgerinitiatief als bescheiden successen worden benoemd, gedeeld en gevierd. Het zorgt er namelijk voor dat meer mensen eerder aanhaken. ‘Zien participeren, doet participeren, mits het ook ergens toe leidt’ (Van de Wijdeven & De Graaf, 2014, p. 66). Zo kan een bescheiden succes toch groot zijn in betekenis. Successen zijn de *drivers* die het netwerk verder uitbreiden.

De tweede bevorderende factor is ‘openheid en uitnodiging’. Initiatieven die open en transparant communiceren over wat er georganiseerd gaat worden en wat er al gedaan is, slagen er eerder in om meer mensen aan te laten haken. Zij weten op een laagdrempelige wijze meer mensen in de

gemeenschap bekend te maken met het initiatief en de initiatiefnemers. Niet opdringerig of dwingend, maar op een passende manier weten ze het draagvlak te vergroten. Volgens Van de Wijdeven en De Graaff is open communicatie zelfs ‘wezenlijk voor de legitimiteit’.

De frase ‘iedereen is goed in iets’ komt bij meerdere initiatiefnemers terug. Ook al gaat het om koffieschenken of het sjouwen van spullen, iedere burger kan op zijn eigen manier bijdragen aan een burgerinitiatief. De onderzoekers destilleerden hieruit de factor ‘matchmaking en combineren’. Het helpt volgens hen voor ieder initiatief om de juiste mensen op de juiste plek te zetten. Maar hoe doe je dat? ‘Sociale sleutelfiguren’ uit de gemeenschap kunnen daarbij heel waardevol zijn. Deze mensen - die ook wel ‘metselaars van mensen’ worden genoemd, en in de wetenschappelijke literatuur worden aangeduid als ‘verbinders’ of ‘connectors’ - slagen erin vitale coalities te bouwen.

Daarnaast is er het belang van ‘buiten aan het netwerk bouwen’. Het is nodig dat het netwerk niet alleen in de eigen lokale gemeenschap wordt verdiept en versterkt, maar ook tot ver daarbuiten wordt verbreed. Door aan te sluiten bij (professionele) netwerken en contact te zoeken met instanties ‘op afstand’, kan het initiatief nieuwe kennis en nieuwe kennissen opdoen.

Ten slotte is er de financiële factor. ‘Geld helpt’ bij het op gang krijgen en houden van een burgerinitiatief, zoals ook De Moor (2013) al constateerde. Maar ondersteuning van overheden bestaat niet alleen in financiële vorm; ook het aanbieden van kennis en expertise, het beschikbaar stellen van een ambtenaar, of het bieden van bestuurlijke rugdekking (bijvoorbeeld van een burgemeester) kan een initiatief op weg helpen. Daarbij is ook de persoonlijke ‘chemie’ tussen mensen onderling en met overheidsorganisaties belangrijk. De ‘klik’ is een onvoorspelbare, maar vaak bepalende factor.

Ruimte geven aan ontmoeting, ontmoeting geven aan ruimte

Als onderzoeker en adviseur bij Stichting Zet heeft Broens de afgelopen jaren verschillende publicaties op haar naam gezet en meegewerkt aan diverse brochures en uitgaven over multifunctionele accommodaties, dorpshuizen, buurthuizen en gemeenschapshuizen. In deze paragraaf gaan we vooral in op de ‘toekomstbestendigheid’ van een MFA, zoals Broens die uitwerkt in onder andere het onderzoek ‘Ruimte geven aan ontmoeting. Ontmoeting geven aan ruimte.’ Broens noemt in de conclusie van dit onderzoek drie voorwaarden waaraan een MFA moet voldoen om toekomstbestendig te zijn.

Broens schrijft in de adviserende vorm, gericht op de bestuurders van een MFA. Haar taal is doorweven met praktische tips en adviezen en haar conclusies gaan vooral over de exploitatie van een dorpshuis, de praktische kant van het opzetten en organiseren van een MFA. De eerste voorwaarde omschrijft Broens dan ook als ‘het structureel goed regelen met vrijwilligers.’ Zij moeten bijvoorbeeld niet worden overvraagd. Ook moet je als pionier niet de illusie hebben dat het direct ‘stormloopt’ in de MFA: om het uit te bouwen tot een succes heb je geduld nodig. Pas als het ‘na de startfase’ goed draait kun je denken aan het inzetten van betaald personeel.

De tweede voorwaarde die Broens noemt is het helder organiseren en afspreken wie welke verantwoordelijkheid op zich neemt. Als je vanaf het begin ‘aan de voorkant’ heldere afspraken maakt, komt dat de toekomstbestendigheid van de MFA ten goede. Dat houdt bijvoorbeeld in het opzetten van een structureel overleg met de eigenaar van het gebouw (zoals de gemeente). Doe je dat in het begin niet, en laat je dit lopen, dan kun je gedurende de looptijd van de overeenkomst (tot wel veertig jaar!) last houden van verkeerde verwachtingen, onduidelijke posities en een getroebleerde relatie.

Ten derde benoemt Broens dat er ‘voldoende draagvlak’ moet zijn om de organisatie draaiende te houden, en om op tijd opvolging te kunnen regelen. Alleen dan ontstaat er continuïteit op de lange termijn en is de MFA daadwerkelijk toekomstbestendig. Ook in het rapport ‘Buurthuis nieuwe stijl’ (Broens & Van de Riet, 2011) schrijven Broens en haar co-auteur over de noodzakelijke aanwas van nieuwe bestuursleden. In haar optiek komt dat echter uiteindelijk wel in orde. Tenminste, als de MFA genoeg meerwaarde heeft en dit ook over de Bühne weet te brengen. In haar woorden: *‘Als er voldoende binding met de buurt is, of duidelijk wordt gemaakt wat de betekenis van het buurthuis voor de buurt kan zijn, dienen zich zeker nieuwe bestuursleden aan. Zo niet, dan is het buurthuis kennelijk overbodig.’* (Broens & Van de Riet, 2011, p. 30).

Behalve voorwaarden voor de toekomstbestendigheid van MFA’s benoemt Broens in het rapport ook knelpunten. Die gaan vrijwel uitsluitend over het rondkrijgen van de financiering. De acht MFA’s die Broens heeft onderzocht maken zich namelijk zorgen om hun financiën of om thema’s met grote financiële gevolgen voor de exploitatie, zoals het wegvallen van huurinkomsten (als een dragende partner wegvalt), het niet ‘commercieel mogen werken’ (door een koffietafel te houden bijvoorbeeld) of bezuinigingen op verenigingen (die huur betalen aan de MFA). Maar ook trends als ontgroening en bevolkingskrimp vormen volgens Broens op lange termijn een bedreiging voor de continuïteit van MFA’s.

Tot slot introduceert Broens het begrip ‘afhankelijkheid’ als van groot belang voor de toekomstbestendigheid van MFA’s. Door de sterke samenwerking met andere organisaties en verenigingen is in essentie iedere MFA afhankelijk van dragende partners. Dit ‘houdt aan de ene kant in dat je aan elkaar bent overgeleverd en aan de andere kant dat je ook verantwoordelijk voor elkaar bent, om het samen te kunnen roeien.’ (Broens, 2015, p. 130). Daarnaast is iedere MFA afhankelijk van een zekere bijdrage van de gemeente, om de continuïteit te kunnen waarborgen.

Als MFA-bestuur heb je de toekomstbestendigheid dus niet altijd zelf in de hand.

Samenvatting en vervolg

We zien in de bestudeerde bronnen dat best persons, *early adopters* en lokale gedragenheid (draagvlak), in die volgorde, belangrijke elementen zijn bij de vorming van slagvaardige sociale netwerken. Daarnaast geldt netwerkverbreding, intern met vrijwilligers, maar ook extern, richting de ‘buitenwereld’ als belangrijk. Het vergt bepaalde eigenschappen om dat goed te kunnen doen. Niet alleen dienen de initiatiefnemers gedreven en gepassioneerd te werk te gaan, ook moeten zij een verhaal hebben dat geloofwaardig en herkenbaar is. Om vrijwilligers voor het initiatief warm te laten lopen, moet je het ‘goed regelen’ met hen en dien je te beschikken over een passende vorm van ‘licht leiderschap’ en transparantie. Om resultaat te kunnen boeken, en te kunnen laten zien, is vaak financiële steun nodig. En dat vereist kennis van (de werkwijzen van) fondsen en lokale overheden.

We zullen zien dat deze elementen allemaal te herkennen zijn in de MFA’s die we in het kader van dit onderzoek hebben bezocht. Naast natuurlijk de exploitatie. Maar we zullen ook zien dat er meer, nog niet genoemde, cruciale elementen zijn aan te wijzen.

In het volgende hoofdstuk willen we de MFA’s die we hebben bezocht stuk voor stuk belichten. We volgen daarbij de drie fasen die in het rapport van Van den Brink & Schulz (2013) zijn beschreven: de ontstaansfase, de groeifase en de volwassenfase. Later, als we de opbrengst als geheel nog eens beschouwen en toepassen op de *Actor Network Theory* van Latour, zal blijken dat er niet sprake is van drie, maar van vier ‘translatie’-fasen.

Overigens is er niet één bezochte MFA die nog in de ontstaansfase verkeerde. Overal was sprake van een netwerk van vrijwilligers en

navenante activiteit. Wel was het ene netwerk duidelijk verder gevorderd in het realiseren van gestelde doelen dan het andere. Twee van de tien bezochte MFA's worden hier niet beschreven. Om diverse redenen kon met deze huizen geen groepsgesprek worden georganiseerd.

3 Netwerken aan het werk

Het gemeenschapshuis is vaak de plek van waaruit vitale netwerken opereren. In ons onderzoek hebben we die plek zelfs centraal gesteld. Juist omdat er recent veel rondom de gemeenschapshuizen is veranderd en dat in veel gevallen heeft geleid tot een opleving van initiatief en activiteit. We gaan nu bekijken hoe dat precies in zijn werk is gegaan.

We beschrijven achtereenvolgens de MFA's De Nachtegaal in Achtmaal, 't Web in Teteringen, de Berchplaets in Berghem, Oelbroeck in Sint-Anthonis, De Sprank in De Mortel, De Molenwiek in Molenschot, De Trapkes in Sprundel en D'n Aord in Casteren. Deze volgorde is niet willekeurig, maar weerspiegelt de mate waarin het sociale netwerk rondom de MFA in staat is gebleken gestelde doelen te realiseren, daarmee bij te dragen aan de leefbaarheid van de gemeenschap en zich zodoende sociaal veerkrachtig op te stellen tegenover de sociaal-demografische en -maatschappelijke veranderingen van de laatste tijd.

Alle acht MFA's vertellen een verhaal. Dat verhaal begint met een schets van de context waarbinnen een of enkele personen opstaan om een geconstateerd 'probleem' te lijf te gaan. Vervolgens zien we of en hoe de diverse gemeenschappen erin slagen de handen ineen te slaan, diverse 'tegenkrachten' het hoofd te bieden en uiteindelijk een beweging tot stand te brengen die zichzelf voedt en onderhoudt. Bij de eerste vier beschreven MFA's zien we in dit verhaalverloop nog haperingen optreden, bij de laatste vier MFA's eigenlijk niet meer.

In hoofdstuk vier laten we zien dat er zeven kernvoorwaarden zijn en hoe die uiteindelijk leiden tot een sterk en succesvol netwerk. Onderstaand schema laat zien aan welke kernvoorwaarden is voldaan bij de acht onderzochte MFA's. Een enkele ster (*) betekent dat er aan de voorwaarde in deze MFA nog wordt gewerkt. Een dubbele ster (***) betekent dat er

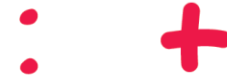
VELDONDERZOEK

duidelijke vorderingen zijn geboekt ten aanzien van de betreffende voorwaarde en drie sterren (***) betekent dat aan de voorwaarde (ruimschoots) is voldaan. Natuurlijk houdt deze schematische weergave een sterke vereenvoudiging van de werkelijkheid in. Het wil op dit punt vooral een kader bieden waarbinnen de verhalen van de MFA's gelezen kunnen worden.

Schema: Kernvoorwaarden en MFA's

MFA	Best person	Visie	Weten hoe het werkt	Weten wat kan	Weten hoe het moet	Eigenaarschap	Trots
Achtmaal	***	**	*	*	*	*	*
Teteringen	***	**	**	*	*	*	*
Berghem	***	***	**	**	**	*	*
Sint-Anthonis	***	***	***	***	**	*	*
De Mortel	***	***	***	***	***	**	**
Molenschot	***	***	***	***	***	***	***
Sprundel	***	***	***	***	***	***	***
Casteren	***	***	***	***	***	***	***

MFA DE NACHTEGAAL (ACHTMAAL)

3.1 MFA de Nachtegaal

Tot aan de jaren de jaren zestig van de vorige eeuw speelde een belangrijk deel van het dorpsleven in Achtmaal zich af in en rondom het parochiehuis annex kleuterschooltje. Dat brandde op een avond echter 'tot de grond toe' af. De parochie schonk daarop de grond aan de gemeenschap en die bouwde daar rond 1964 eigenhandig een nieuw dorpshuis op. Het dorpshuis was dus eigendom van het dorp en functioneerde geheel facilitair aan de verenigingen, die het ook subsidieerden. Ook de Katholieke Bond van Ouderen (KBO), opgericht in 1962, maakte veel gebruik van het dorpshuis.

In 2003 is het dorpshuis aan stevig onderhoud toe. Er gaan zelfs geluiden op om het geheel te vervangen. Het toenmalige bestuur gaat met die wens naar de gemeente. De toenmalige wethouder ziet kansen voor samenwerking met de woningbouwvereniging Thuisvester, die zich meer maatschappelijk betrokken en actief wilde betonen. “Stap nu op!” waren de woorden van de wethouder, bedoelend dat het bestuur kon profiteren van geld van de woningbouwcorporatie. Het idee was dat de woningcorporatie een nieuw gebouw in bruikleen zou geven. Er volgt ‘een roerige tijd’ waarin het plan uiteindelijk afketst. Men wilde het dorpshuis niet afstaan.

Best person

In 2004 wordt er een dorpsraad opgericht. Voornaamste doel van de raad is het bevorderen van de leefbaarheid in brede zin, maar ook het bouwen van betaalbare woningen voor jongeren. Al snel verstrekt de gemeente 15 kavels en bouwen de Achtmalers er zelf huizen op. Een van de leden van de dorpsraad verneemt via zijn lidmaatschap van de Vereniging voor Kleine Kernen dat de provincie voornemens is om buurthuizen te subsidiëren in het kader van de Integrale Dorpsontwikkelingsplannen.

In 2007 gaat de dorpsraad naar de gemeente en die neemt weer contact op met Thuisvester. Vervolgens is de dorpsraad naar eigen zeggen de regie kwijtgeraakt. Er worden wel overleggen georganiseerd over 'een pakket van wensen' met alle betrokkenen (KBO, Bestuur, de verenigingen vertegenwoordigend, de Dorpsraad, de Schutterij, de gemeente en Thuisvester), maar Gemeente en Thuisvester eigenen zich de meerderheid van het stemrecht toe. Er wordt wel geluisterd naar de wensen van de betrokken partijen, maar niet heel goed. Zo komt er een keuken en een toneelzaal, maar geen ruimte voor de muziekvereniging. Een grote gang door het gebouw naar het achterste gedeelte waar de school zit, neemt veel ruimte weg. Daardoor is de grote zaal net wat te klein, blijft er heel weinig bergruimte over en komt de gekoelde drankenopslag ongelukkigerwijs op een vloer met vloerverwarming terecht. In 2013 wordt het nieuwe gebouw opgeleverd. Een feestelijke gebeurtenis. De kerkdorpen uit de buurt zijn jaloers, zo heet het.

Visie?

Het bestuur stelt zich ten doel de leefbaarheid van het dorp te bevorderen, naast voortzetting van het faciliteren van het verenigingsleven, maar vindt aanvankelijk geen geschikte weg om het gebouw daarbij goed en (multi)functioneel in te zetten. Daarbij blijkt het moeilijk om de exploitatie rond te krijgen, waar dat vroeger – weliswaar met wat subsidie van de gemeente - gemakkelijk ging.

Weten hoe het werkt?

Er is een beheerder in de MFA werkzaam, een betaalde kracht voor 10 uur in de week, naast een medewerker voor klussen, 12 uur in de week. De vorige beheerder is onlangs opgestapt, naar verluidt omdat ze haar (betaalde) werk niet kon verenigen met de onbetaalde vrijwilligers met wie ze samenwerkte.

Op het moment is het bestuur bezig met het werven van vrijwilligers, maar het gaat moeizaam. Er zijn nu 4 à 5 vrijwilligers actief rondom de MFA. Dat is exclusief het bestuur en inclusief het eetpunt. Het vermoeden bestaat dat de werving moeizaam is, doordat sommigen de (betaalde) beheerder het brood niet uit de mond willen stoten.

Anderen doen al erg veel in de verenigingen. De KBO, die een sterke positie heeft in Achtmaal, werkt niet mee, waardoor ouderen niet erg genegen zijn om in te springen. Het bestuur stapt niet op mensen af. Ofschoon ze 'iedereen' kennen, willen ze degenen die ze eventueel zouden kunnen vragen niet extra belasten: "ze doen al zoveel".

Weten wat kan?

Achtmalers omschrijven zichzelf als 'een koppig volk'. En zo komt het dat er nog steeds een groep mensen is die nog maar moeilijk kan verkroppen dat het oude dorpshuis, hun oude dorpshuis, is 'weggegeven'. Hierom, of vanwege andere negatieve sentimenten blijven sommige bezoekers van het oude dorpshuis nu weg uit de MFA.

Weten hoe het moet?

De gemeente staat op enige afstand van het bestuur. De kernen krijgen elk subsidie van de gemeente, maar het is niet duidelijk hoe de verdeelsleutel tot stand is gekomen. Momenteel wordt dat uitgezocht, maar door financiële tekorten lijkt nu de bibliotheek, een van de functies van het gebouw waar het bestuur trots op is, toch de deuren te moeten gaan sluiten.

Eigenaarschap en trots?

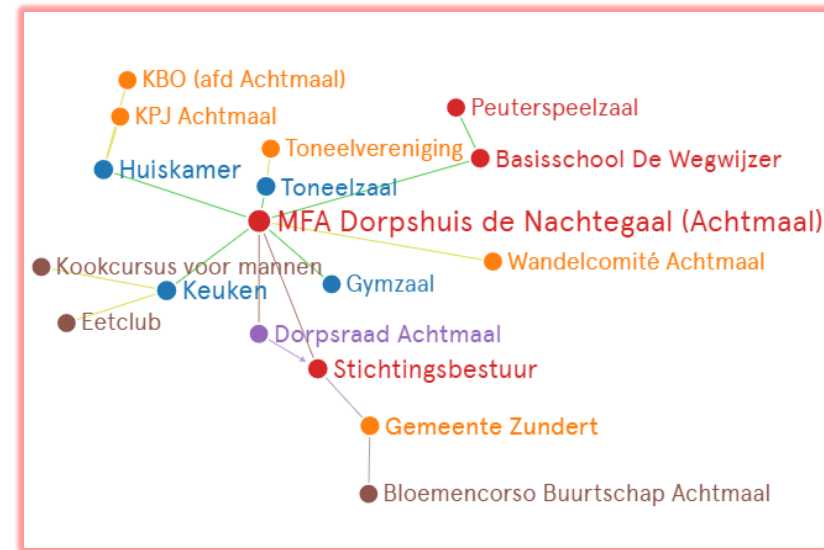
En zo blijft er een ondertoon van teleurstelling om 'de kinderziektes' van het gebouw en het feit dat het gebouw nu niet meer 'van ons' is. Het feit

dat de, overigens prachtige, gymzaal is gebouwd met het geld dat het Stichtingsbestuur in de loop der jaren als reserve had opgebouwd, helpt daarbij niet.

Er is kortom veel veranderd. Men moet het nu 'op een andere manier' doen, maar recent zijn er tekenen dat dat toch langzaam begint te wennen. Achtmaal ziet zichzelf als een kleine, relatief geïsoleerde gemeenschap, waar de mensen het toch met elkaar moeten zien te rooien. Doordat er langzaam maar zeker steeds meer initiatieven zichtbaar zijn – zoals een eetclub, een kookcursus voor mannen, een huiskamer voor eenzame ouderen, een toneelvereniging, een peuterspeelzaal en een actieve volleybalvereniging – ontstaat er ook weer positieve energie. Het bestuur wil behalve faciliteren ook meer gaan organiseren en denkt aan een vaste 'ouderenmiddag' en een dorpsquiz. Binnen is er meer en meer bedrijvigheid. En te midden van al die verandering hangen foto's van het oude Achtmaal op de vaste achterwand in de grote zaal, ter herinnering aan hoe het vroeger was.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Achtmaal [online](#)

Legenda:

- Verenigingen
- Functie
- Activiteit
- Gebouw
- Stichting

MFA 'T WEB (TETERINGEN)

3.2 MFA 't Web

Sinds 1970 staat er in Teteringen een dorps huis. Van meet af aan draagt deze de naam 't Web. Dit gebouw was gebouwd en gefinancierd door de gemeente, als onderdeel van de 'nieuwe kern' van het oude dorp Teteringen bij Breda. Terugkijkend op de jaren tachtig concluderen de oudere dorpsbewoners van nu dat er toen 'weinig enthousiasme' was voor het dorps huis. Het wordt schertsend een 'bejaardentoko' genoemd, omdat er vooral ouderen bij elkaar kwamen. De KBO was toen de grootste gebruiker van 't Web.

De gemeente speelde tot aan het einde van de jaren tachtig een belangrijke rol in het dorps huis. De lijntjes tussen het bestuur van het dorps huis en het college van B&W waren bijzonder kort. De voorzitter van 't Web sprak geregeld op informele toon met de burgemeester over onder andere het rondkrijgen van de financiering. Dankzij allerlei subsidies werd dat nooit een probleem. Met de blik van nu was het een periode van 'vrijheid, blijheid', waar van alles 'gratis' was 'voor iedereen.'

Het jaar 1997 wordt aangeduid als een belangrijke cesuur in de geschiedenis van de lokale gemeenschap. Dan gaat de zelfstandige gemeente Teteringen namelijk op in de gemeente Breda. Hoewel de bewoners Teteringen anno 2016 nog steeds als een dorp beschouwen, beschrijven Wikipedia en het CBS het inmiddels als 'een wijk van Breda'. De relatie tussen gemeente en dorps huis begon te verschuiven. Waar de gemeente vroeger volledige exploitatiesubsidies bood, werd die financiering in de jaren daarna veel minder vanzelfsprekend. Rond de millenniumwisseling ontstond in Teteringen ook voor het eerst het idee voor de bouw van een nieuwe MFA, waar ook dorps huis 't Web onderdeel van zou kunnen uitmaken. Aanleiding was het nieuwbouwplan om 2000 nieuwe woningen te bouwen in het dorp. Het dorp zou groeien en de voorzieningen mochten niet achterblijven. Ook het dorps huis zou in die ontwikkeling mee moeten. Terugkijkend wordt het oude gebouw 'aftands'

genoemd en eigenlijk meer een 'sportzaal plus'. Het 'functioneerde niet meer'.

Maar na het ontstaan en verspreiden van het idee van een nieuwe MFA in Teteringen blijft het lang stil. Het zal nog meer dan tien jaar duren voordat er een serieus plan van de grond komt. Reden daarvoor ligt in het feit dat de bouw van de nieuwbouwwoningen (en van een nieuw winkelcentrum, dat op de plaats moest komen van het oude dorps huis) in 2002 stil wordt gelegd. 'Het duurde maar en het duurde maar, en er gebeurde niets.' De (nieuw)bouw van de MFA hing nauw samen met de uitbreidingsplannen voor Teteringen. Pas toen die daadwerkelijk (zij het deels) werden gerealiseerd, kwam er ook weer vaart in de plannen voor de nieuwe MFA.

Best person

Intussen werden er wel gesprekken gevoerd over de mogelijke invulling van een nieuwe MFA, tussen de gemeente, de school, kinderopvang, de dorpsraad en het bestuur van 't web. De toenmalige voorzitter van 't Web zat 'toevallig' ook in de Dorpsraad en had tijdens deze gesprekken dus 'twee petten' op. De lijntjes waren kort. Er werd bewust gekozen om 'niet iedereen te betrekken', maar met een 'klein clubje' aan de slag te gaan rond de vraag: wat willen we en kunnen we samen doen? De persoonlijke 'klik' die de betrokkenen (op bestuurlijk niveau) hadden was een belangrijke succesfactor.

In 2006 werd dan het besluit genomen: er gaat een MFA gebouwd worden en dorps huis 't Web zal daarin een plek krijgen. Toch duurt het nog een paar jaar voor de eerste schop de grond in gaat: in 2010 gaat de nieuwbouw van start. Na anderhalf jaar bouwen wordt het nieuwe pand in 2012 officieel geopend. 't Web veranderde van dorps huis in een ontmoetingscentrum, inclusief een sportzaal.

Visie

Twee jaar na de opening trad een nieuw bestuur aan. De nieuwe bestuurders zien een scherpe tegenstelling met het vorige bestuur. Het vorige bestuur had altijd een houding van 'het is toch goed zo', terwijl het nieuwe bestuur zegt een andere kant op te willen, en te investeren in de toekomst. Ze hebben zichzelf een ambitieus doel gesteld: iedere inwoner van Teteringen moet een keer binnen zijn geweest in de MFA. Het dorps huis is er namelijk voor 'het héle dorp'. Daarom moet er nieuw publiek binnenkomen.

Het idee is dat als inwoners één keer binnenkomen, zij zullen ervaren dat het niet 'oubollig' is. Het bejaarde imago van het oude dorps huis kleeft nog steeds aan de nieuwe MFA. Om daarvan af te komen, wil het bestuur meer een 'huiskamereffect' bereiken. Het café willen ze bijvoorbeeld aanpassen door het wat minder 'steriel' te maken. Van de 'ziekenhuissfeer' willen ze af. Het bestuur wil het gebouw een knusse uitstraling geven, bijvoorbeeld door het café gezellig in te richten en zoveel mogelijk hier de activiteiten te houden, in plaats van in een apart zaaltje.

Ook moet de MFA vaker open zijn. Een van de conclusies van het bestuur is dat de MFA zich meer van een activiteitencentrum naar een ontmoetingsplaats moet ontwikkelen. Bij activiteiten doe je nu wat samen, maar ga je daarna weer je eigen weg. 'Je blijft binnen die groep, maar het is geen open ontmoetingsplaats'. Daar wil het bestuur meer naartoe.

Weten hoe het werkt

Het bestuur vindt dat te veel mensen te gemakkelijk thuisblijven. Daar ontcom je bijna niet aan, denken ze, in dit 'forensendorp'. De afgelopen jaren is er in Teteringen veel gebouwd: er zijn veel jonge gezinnen bij gekomen. Maar die komen niet gemakkelijk naar 't Web. De voorzitter denkt dat het nog steeds in ontwikkeling is, in positieve zin. Maar hij wil zich ook realiseren dat het dorps huis nu voor het bestuur centraal staat,

maar voor de verenigingen niet. Er gebeurt in het dorp van alles aan sporten e.d. in het weekend. Als ouders op zaterdag met hun kinderen naar het hockey- en het voetbalveld zijn geweest, snapt hij wel dat ze zondag thuisblijven. ‘Dat kan je ze ook niet kwalijk nemen.’

Sommige verenigingen houden in 't Web ook vergaderingen en drinken daarna nog wat na aan de bar. De MFA haalt verder inkomsten uit de zalenverhuur en de inkomsten van het café. Ook het carnaval is een belangrijke bron van inkomsten. Daarnaast leveren activiteiten als het darttoernooi, een 'mama-café' en de kerstmarkt wat op. Daardoor komt er genoeg geld binnen om ook minder rendabele activiteiten te kunnen blijven opzetten. Bovendien zorgt het voor ‘nieuwe gezichten’ in de MFA.

Weten wat kan?

Het darttoernooi werd bewust georganiseerd in samenwerking met de carnavalsvereniging, omdat anders de schijn zou kunnen worden gewekt van commerciële belangenverstrengeling en 'dat mag niet van de Belastingdienst'. Dit wordt een ‘grijs gebied’ genoemd. Dit geldt ook voor verjaardagen, recepties en jubilea, die 't Web graag zou willen hosten. Maar eigenlijk kan dat niet, vanwege de concurrentie met de lokale horeca. Verbaasd wordt gekeken naar de voetbalvereniging DIA, waar dit allemaal wel schijnt te kunnen (‘brutaler’).

Het bestuur organiseert deze activiteiten zelf. Er wordt met een 'ondernemersblik' gekeken naar de exploitatie van het gebouw, in tegenstelling tot de jaren tachtig, waarin vooral de korte lijntjes met het gemeentebestuur belangrijk waren. Tegelijk wil het bestuur niet te veel op de commerciële toer gaan: ‘je blijft een gemeenschapshuis.’ Dus de horeca in het dorp willen ze niet in de weg staan. Dit is tot op heden echter niet gebeurd: er is nog één kroeg in het dorp en die heeft het ‘druk genoeg’, dus die ziet de MFA niet echt als concurrentie.

Weten hoe het moet?

Intussen blijft de grootste gebruiker van de MFA nog altijd de KBO. Daarnaast is Harmonie Euphonia een actief gebruiker van het pand. Deze muziekvereniging repeteert geregeld in 't Web. Sinds het nieuwe pand is daar één kleine gebruiker bij gekomen: Fotoclub Teteringen. Deze drie gebruikers krijgen van de gemeente een subsidie waarvan een deel geormerkt is voor huisvesting in 't Web. Dat is een vaste inkomstenbron voor het dorps huis, uiteraard zolang als de gemeente de verenigingen blijft subsidiëren. De toekomst van de subsidiestructuur van de gemeente is ongewis en dat baart het bestuur zorgen.

Eigenaarschap?

De huidige MFA heeft veel verschillende functies en volgens de (betaalde) beheerder van 't Web is dat weleens lastig. ‘Iedereen wil wat anders’ en nu is hij niet alleen bezig met het onderhoud en beheer van 't dorps huis, maar dikwijls ook met een klus in de school. ‘Vroeger was je eigen baas’, concludeert hij. Tegelijk wordt de ontmoetingsfunctie door het bestuur zeer gewaardeerd: zij vinden dat je het ‘samen moet doen’, met de andere gebruikers én met de verenigingen.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Teteringen [online](#)

Legenda:

Verenigingen

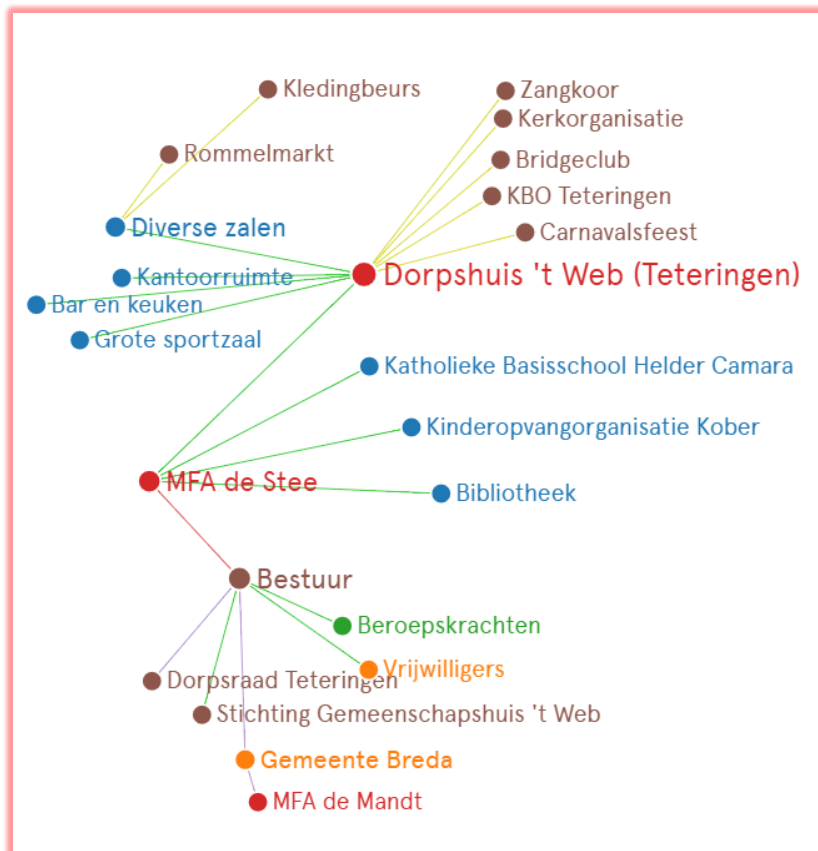
Functie

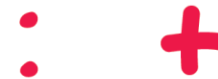
Activiteit

Gebouw

Stichting

Personen

MFA DE BERCHPLAETS (BERGHEM)

3.3 MFA de Berchplaets

Het verhaal over de MFA van Berghem begint in het jaar 1981, toen 'de Berchplaets' werd gebouwd; het eerste echte dorpshuis in Berghem. De gemeente was zowel eigenaar als beheerder. Deze situatie bleef lang bestaan. Terugblikkend op de jaren tachtig wordt dat een periode genoemd 'van beperkte activiteit'. Het dorpshuis zelf was een 'verhuurder van zaaltjes'. Verenigingen maakten hier weliswaar actief gebruik van, maar het was zeker geen huiskamer of ontmoetingsplek. Het buurthuis zelf was geen organisator van activiteiten/evenementen. Het oude buurthuis had wel een barfunctie, die 'extern' werd geëxploiteerd.

Best person

In 1994 vond ook in Berghem een gemeentelijke herindeling plaats. Het dorp werd onderdeel van de gemeente Oss. Die gemeente bleef het dorpshuis nog jarenlang beheren. De bewoners noemen dit nu nog 'uniek'. In deze periode organiseerde een groep dorpsbewoners zich onder de naam 'Berghems Belang'. Feitelijk was dit het samenwerkingsverband tussen drie lokale verenigingen (BVO, KVO en Berghem Sport), die vonden dat de dorpsbelangen na de gemeentelijke herindeling geborgd moesten blijven. Uit Berghems belang ontstond de eerste dorpsraad: vertegenwoordigers van verenigingen en oud-politici.

Visie

Deze dorpsraad fungeerde als een soort toezichhouder op de exploitatie van het oude dorpshuis, met name op de barfunctie, want de gemeente Oss deed eigenlijk niets aan/met het dorpshuis. De eerste gesprekken kwamen in deze tijd, halverwege de jaren negentig, op gang over een vernieuwing of uitbreiding van het toenmalige dorpsgebouw. Het oude dorpshuis was

‘versleten’ en niet erg functioneel meer. De ruimte-indeling was niet goed en volgens sommigen was de beschikbare oppervlakte te beperkt. Bovendien wilde de gemeente Oss af van het beheer van het dorpshuis.

Het zou echter nog tot 2006 duren voordat de dorpsraad het initiatief nam om werk te maken van een nieuw dorpshuis. De vernieuwing begon met een ‘brainstorm’, waarbij alle verenigingen werden betrokken. Er werd gesproken over ‘wat er speelde’ in het dorp en wat er nodig was, maar ook hoe er genoeg geld in het laatje kon komen voor de exploitatie. Even belangrijk was echter het doel van de leefbaarheid: het nieuwe dorpshuis moest een plek zijn voor iedereen in het dorp, en dus niet alleen iets van de verenigingen.

Weten hoe het werkt

Dit overleg mondde uit in een ‘intentieverklaring’, die werd getekend door alle verenigingen in het dorp. Daarmee gaven ze aan dat zij het plan voor de nieuwbouw zouden steunen. Ook in de nieuwe Berchplaets zouden zij zalen blijven huren.

In oktober 2007 werd een stichtingsbestuur opgericht ten behoeve van de nieuwbouw en, na voltooiing, de exploitatie van de Berchplaets. Een bestuurder vanuit de dorpsraad had ook zitting in dit bestuur. Daarnaast vormde de gemeente een stuurgroep met daarin de wethouder en enkele ambtenaren, die samen met het stichtingsbestuur het bouwproces ging begeleiden.

Er werd een lijst opgesteld met alle wensen en eisen voor het nieuwe pand. Daarbij werd een discussie gevoerd over de beste aanpak. Uiteindelijk verloor de optie van een ‘facelift’ van het oude gebouw het van de optie van volledige nieuwbouw, op een plek direct naast het oude dorpshuis. In september 2013 werd de nieuwe Berchplaets feestelijk geopend.

Weten wat kan

De nieuwe MFA is groter dan het oude dorpshuis: circa 2500 m² vergeleken met 1800 m². Mede daardoor werden nieuwe functies mogelijk. Zo zit er in de MFA de Dorspraad, de Rabobank, en een rechtswinkel die wekelijks spreekuur houdt. Ook is de bibliotheek – die voorheen aan het oude dorpshuis vast zat met een aparte ingang, maar er geen onderdeel van uit maakte – nu in de MFA ondergebracht.

Om het nieuwe pand echt te laten ‘bruisen’ werd een activiteitencommissie opgericht. De ideeën daarvoor waren al bedacht in het oude gebouw. Met name toneel- en theateractiviteiten worden door vrijwilligers in deze commissie georganiseerd. Maar ook Kids Bingo of een muzikfestival hoort hierbij. De commissie houdt bij de planning van activiteiten goed rekening met de ‘jaaragenda’, waarin alle evenementen in de MFA en van verenigingen zijn terug te vinden. Op de ‘lege plekken’ worden activiteiten ingevuld.

Ter ondersteuning van de activiteitencommissie ontplooit ook het bestuur van de MFA nieuw initiatief. Bijvoorbeeld door contacten te leggen met verenigingen, en ze op te roepen iets te organiseren en voor publiciteit te zorgen. Nieuwe activiteiten zijn echter niet altijd meteen een succes: de opkomst valt soms tegen.

Na verloop van tijd werd een professionele beheerder aangesteld. Zij regelt nu alles in de MFA, van het reserveren van de zalen tot het onderhouden van contacten met verenigingen. Ook het gebouwbeheer vraagt een aanzienlijk deel van de tijd van de beheerder.

Weten hoe het moet

De gemeente Oss ondersteunt als het gaat om het onderhoud van de MFA en de inrichting van de omgeving, maar initiatieven van de gemeente om het lokale netwerk van gemeenschapshuizen structureel een impuls te geven komen niet van de grond. Men mist huurders via het ‘makelpunt’, een ambtenaar die mensen en organisaties met elkaar kan verbinden. Ook zou een ‘domeinoverleg’ (vergadering tussen diverse dorpen uit de regio) nuttig kunnen zijn om kennis uit te wisselen. De gemeente lijkt niet echt regie te voeren op een ‘gemeenschapsfunctie’ binnen het verenigingswezen, zoals blijkt uit het beleid om nieuwe clublocaties voor verenigingen te subsidiëren en zaalverhuur toe te staan.

De bar in de MFA wordt, net als vroeger, extern geëxploiteerd. Daarover bestaan echter gemengde gevoelens. Er wordt hard gewerkt, maar het serviceniveau zou in de ogen van sommigen hoger kunnen zijn. Dat levert weleens spanningen op. Een actueel issue in Berghem is de nieuwbouw van enkele verenigingshuizen. Zo hebben zowel de voetbal, de scouting, als het openluchttheater een nieuw gebouw, met de mogelijkheid om zalen te gaan verhuren. Dat betekent in zekere zin ook concurrentie voor de Berchplaets. De verenigingen en het MFA-bestuur kennen elkaar weliswaar goed, en persoonlijk staan ze op goede voet, maar soms zijn er lichte spanningen, bijvoorbeeld over die verhuur, of over onhandig dubbel geplande activiteiten.

‘Verantwoordelijkheidsgevoel’ en ‘gemeenschapszin’ zijn twee belangrijke factoren voor succes, zo zegt men. Het is het besef dát je iets moet doen, en dat je dat sámen moet doen. Enkele keren per jaar komen daarom het bestuur, de dorpsraad, de gebruikersraad en de beheerder bij elkaar. Dan worden actuele onderwerpen besproken en ook de plannen voor de toekomst. Dat gaat in goed overleg, want de taakverdeling is helder. De vier partijen hebben een ‘gezamenlijk belang’ en spreken daarover ‘in

openheid’. Ze willen allemaal een ‘bruisend dorp’ en daar samen aan bijdragen.

Eigenaarschap?

Momenteel worstelt MFA de Berchplaets echter nog wel met de communicatie en de informatievoorziening. Hoe kun je er voor zorgen dat iedereen in het dorp weet wat er allemaal gebeurt aan activiteiten en initiatieven in de MFA? En hoe zorg je ervoor dat de mensen vervolgens ook echt komen? Momenteel worden lokale media, sociale media, de eigen website, brochures, posters en flyers ingezet. De website is weliswaar up-to-date, maar wordt niet door iedereen actief gevolgd.

Een van de uitdagingen voor de toekomst is het uitbreiden van het aantal vrijwilligers. Nu ligt de bal te veel bij de huidige actievelingen. Als je extra mensen nodig hebt, ben je immers snel geneigd om iemand te vragen die je al goed kent met de kans dat deze al bij een andere vereniging actief is.

In de ogen van sommige Berghemenaren, met name voor de nieuwe bewoners in de wijk Piekenhoef in Berghem-Zuid, is de Berchplaets een plek voor ‘oud-Berghem’: bewoners die elkaar al lang en goed kennen. Deze beeldvorming weerhoudt inwoners uit Piekenhoef ervan om eens naar het dorpshuis te komen en deel te nemen aan een activiteit. Het voelt niet als iets ‘van hen’.

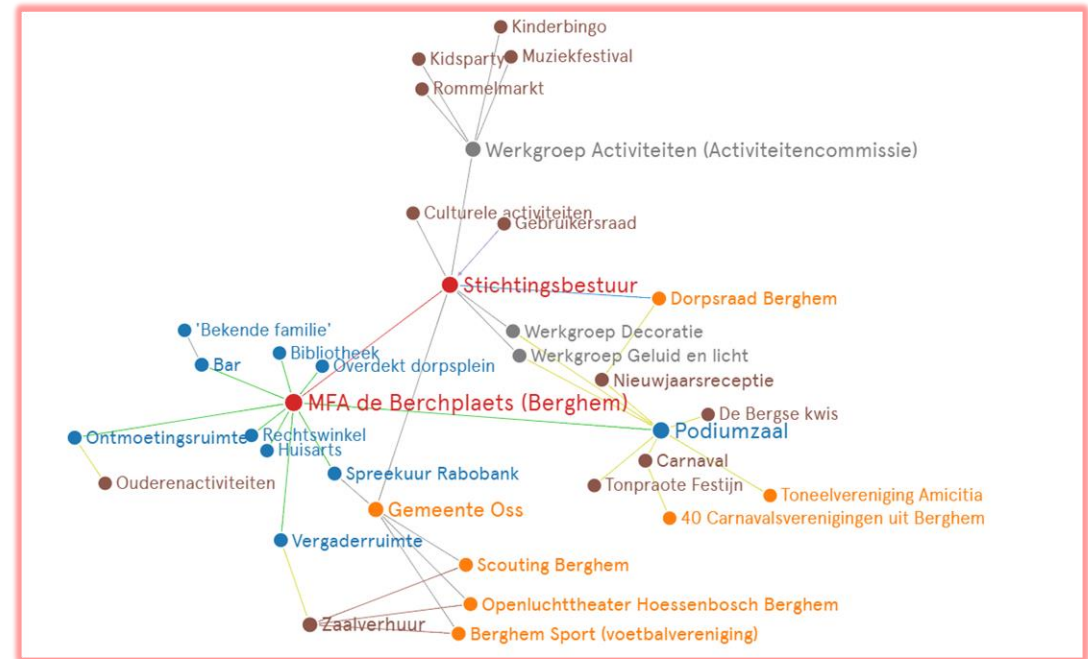
Veel vrijwilligers betreuren dit, want iedereen uit het hele dorp is van harte welkom. Enkele van hen wonen zelf ook nog maar kort in Berghem. En toch blijft het lastig om sommige bewoners over de streep te trekken, waarschijnlijk ook omdat het mensen zijn die fulltime werken en die ’s avonds en in het weekend kiezen voor andere activiteiten.

Trots?

Wensen voor de toekomst zijn er genoeg. Naast het activeren van meer vrijwilligers, staat ook het doel van de 'ontmoetingsplaats' hoog op het verlanglijstje. Men wil van de Berchplaets meer een centrale huiskamer maken dan het nu is. Daarnaast zijn er enkele kleine, praktische wensen zoals een oplossing voor de relatief beperkte opslagruimte in het nieuwe pand. En er wordt gevraagd om meer ondersteuning van de gemeente, bijvoorbeeld bij het informeren van nieuwe dorpsbewoners over alle activiteiten in de MFA.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Berghem [online](#)

Legenda

Verenigingen

Functie

Activiteit

Gebouw

Werkgroep

MFA OELBROECK (SINT ANTHONIS)

3.4 MFA Oelbroeck

We schrijven de jaren tachtig van de vorige eeuw. Sint Anthonis bruist als uitgaansdorp. Op vrijdag en zaterdag loopt het dorp helemaal vol met jongeren uit de wijde omtrek die naar dancings en disco's gaan. De horeca floreert. Overdag is er de motorcross die eveneens veel mensen trekt. Het betekent ook dat er verder eigenlijk niets kan worden ondernomen in het dorp. Het rijke verenigingsleven (gedomineerd door het Volleybal) vindt plaats op verschillende locaties, los van elkaar. Er bestaan veel verschillende buurtschappen, nauw verweven met de carnavalsvereniging, en er is weinig samenhang.

In de loop van de jaren negentig neemt het uitgaan geleidelijk aan af. Een deel van de horeca verdwijnt en ook de motorcross in Sint Anthonis heeft zijn beste tijd gehad. En er blijkt niets voor in de plaats gekomen te zijn. Het dorp lijkt 'doodgebloed'. Er is behoefte aan nieuw elan. Maar de houding in het dorp is dat de gemeente dat maar moet regelen en betalen. En het vertrouwen in de gemeente is laag.

In het jaar 2000 bouwt de gemeente een multifunctioneel centrum (MFC) om het verenigingsleven één dak te bieden. Het gaat Oelbroeck heten, de middeleeuwse naam van het dorp. Voor die tijd was er geen dorps huis. In 2006 besloot de gemeente dat het MFC moest worden uitgebreid met een nieuwe school, een sporthal, een kinderopvanggelegenheid, een bibliotheek en appartementen voor ouderen. In 2008 werd het complex opgeleverd. Het resultaat is een enorm gebouw, met verschillende ingangen. De exploitatie van de MFA wordt door de gemeente gedaan. De gemeente is ook eigenaar van het gebouw. Het MFC kan er om niet gebruik van maken. Het bestuur van het MFC 'past intussen op de winkel', maar toch knaagt er iets. Totdat het 'na een minutenlange stilte' tijdens een van de bestuursvergaderingen ineens duidelijk is dat er een andere koers gevaren zal moeten worden. Niet langer wilde men een afwachtende houding

aanhouden waarin de overheid alles maar moest doen en betalen. De overtuiging ontstond dat ze als gemeenschap samen heel veel, en beter, zelf konden doen.

Best person

Een deel van het bestuur trad af en er kwam een nieuwe voorzitter. Er komt ook een stuurgroep voor de MFA met dezelfde voorzitter. De voorzitter en enkele bestuursleden starten een 'beweging' die uiteindelijk moet leiden tot een 'ja-cultuur', waarin de 'dat-lukt-toch-niet-houding' plaatsmaakt voor 'we kunnen het wél'.

Visie

Om de dorpsgemeenschap te revitaliseren wordt afgekoerst op het ontwikkelen van een Kulturhus, waar alle inwoners van Sint Anthonis activiteiten kunnen ontplooiën en zich thuis kunnen voelen. Als de inwoners van Sint Anthonis dat niet zelf nastreven, zo is de gedachte, zal er niets veranderen en zullen mensen wegtrekken uit het dorp.

Weten hoe het werkt

Het huidige bestuur en de stuurgroep (hierna kortweg 'bestuur') hebben in korte tijd veel van de grond gekregen in St. Anthonis. De voorzitter benadrukt enkele malen dat 'kwaliteit leveren' daarvoor essentieel is. 'Geen onzin verkopen', kwaliteit leveren en zelf altijd beschikbaar zijn en vooroplopen. Hij is op mensen afgestapt om te vragen of ze vrijwilliger wilden worden en zodoende heeft hij er nu circa 25 weten te motiveren en te activeren. Het gaat veelal om 'jonge ouderen'. Ze hebben tijd, kennen elkaar en willen iets met het dorp. Er is één beheerder fulltime in dienst. Eerder waren er ook mensen van de Sociale Werkplaats in dienst, maar hun (lage) vergoeding werd toch te duur. Nu doen vrijwilligers alles. Er zijn

elke dag minimaal 2 vrijwilligers van 9:00 uur tot 23:00 uur. Ze heten gastdames en gastheren en hun streven is iedereen zich meteen welkom te laten voelen.

Weten wat kan

Het bestuur stelt zich expliciet ten doel de commerciële activiteiten in de MFA af te stemmen met de plaatselijke horeca. Ook culturele evenementen worden afgestemd met andere culturele initiatieven in het dorp. De doelstelling is te komen tot een werkelijk met het hele dorp geïntegreerde MFA. De voorzitter van het bestuur wil zoveel mogelijk partijen uit het dorp met elkaar verbinden.

Weten hoe het moet

Er kleeft echter een moeilijkheid aan het gebouwencomplex dat Oelbroeck is. Bij de plannen voor de bouw in 2007 is volgens het bestuur onvoldoende nagedacht over de bouwkundige gevolgen. Er zijn nu bijvoorbeeld drie ingangen en ook drie tapinstallaties, waardoor de verschillende functionaliteiten in het gebouw langs elkaar heen kunnen bestaan. Er ontbreekt samenhang en iedereen 'doet maar wat'. Eigenlijk zou er een flinke verbouwing moeten plaatsvinden, waardoor er meer natuurlijke loopgangen en een gecentreerde indeling in het gebouw ontstaan en er meer ontmoeting kan plaatsvinden. Een dergelijke verbouwing wordt becijferd op circa een half miljoen euro. Die verbouwing, of het bijeenbrengen van geld daarvoor, zou voor een deel door de inwoners van Sint Anthonis zelf kunnen worden gedaan. Voor het overige moet de gemeente worden overtuigd.

Eigenaarschap?

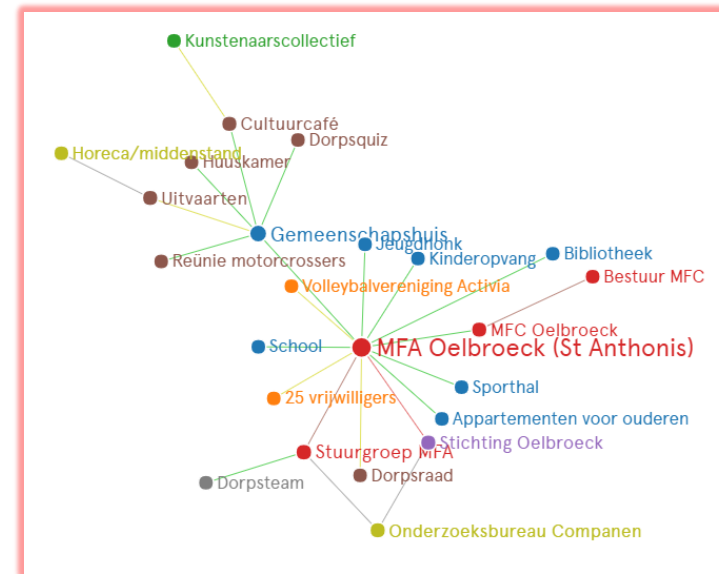
Door de huidige, wat je zou kunnen noemen, al te multifunctionele indeling van het complex en het gegeven dat de gemeente nog altijd zorgt voor de exploitatie van ruimten kan het niet als de beoogde zelf ingerichte huiskamer van het hele dorp dienstdoen. Mensen lopen vrijelijk in en uit, vergelijkbaar met een sportaccommodatie.

Trots?

De gemeenschap zal zich het gebouw eigen moeten kunnen maken en dat kan, menen enkele bestuursleden, door een deels zelf georganiseerde verbouwing. Pas dan zal er ook een gedeelde trots kunnen ontstaan. De grondhouding van 'de gemeente moet het maar oplossen' kan ook dan pas definitief worden losgelaten, zo is de gedachte.

Intussen komen er wel steeds meer initiatieven van de grond. Recente activiteiten zijn bijvoorbeeld een dorpsquiz (1200 mensen op af gekomen), een Huuskamer (wekelijks tien mensen), een reünie van motorcrossers, een cultuurcafé voor het kunstenaarscollectief in het dorp, een lezingencyclus (deels in de kerk, deels in de MFA) en uitvaarten (met koffie bij de horeca aan de overkant). Dit naast de immer belangrijke 'rode draden' van de muziekvereniging en de volleybalvereniging, natuurlijk.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Sint Anthonis [online](#)

Legenda:

Verenigingen

Functie

Activiteit

Gebouw

Stichting

Personen

Bedrijf

Werkgroep

MFA DE SPRANK (DE MORTEL)

3.5 MFA de Sprank

De Mortel kent een lange historie, waarover op de website van het dorp enthousiast wordt verteld. De bouw van de Sint Antoniuskapel in 1689 is een voorbeeld. Sint Antonius wordt steevast afgebeeld met een varkentje naast zich. Vroeger floreerde het dorp dankzij de varkensveehouderij. We vinden deze glorie tijd verbeeld in Grardje d'n Bereleier, een bronzen beeld dat sinds 1981 op de hoek van de Oude Molenweg en de Lochterweg staat.²

Een belangrijke ontmoetingsplaats in De Mortel was van oudsher de 'De Koperen Hoorn'. Dit was een 'grote zaal' die commercieel werd verhuurd voor feesten en partijen uit het dorp. In de herinnering van de dorpsbewoners is deze zaal er 'altijd al' geweest. Hij maakte onlosmakelijk deel uit van het dorp. Ook de school speelde in het dorp altijd al een belangrijke rol. De school, oorspronkelijk van 1937, werd in 1974 in een nieuw pand gehuisvest, wat in 1996 grondig werd verbouwd met inzet van veel dorpsbewoners. Veel Mortelnaren kregen zodoende een sterke band met dit gebouw: 'zij kenden iedere baksteen, iedere lik verf.'

Daarnaast was er het dorps huis De Wilg. Dit gebouw was eigendom van de gemeente, maar in de jaren tachtig wordt een stuurgroep opgericht die het pand van de gemeente koopt. Deze stuurgroep bestaat uit een vertegenwoordiging van twee mensen van alle verenigingen in De Mortel (in totaal een stuk of 70, dus 140 man!). De stuurgroep beheerde het dorps huis aanvankelijk met succes. Maar geleidelijk aan wordt het gebouw te klein voor de hoeveelheid gebruikers, activiteiten en materiaal. Bovendien ontbrak in De Wilg een grote zaal.

² Al in de zeventiende eeuw wordt 'de heilige Antonius met het varken' als volksheilige vereerd, vooral op het platteland, 'ter wering van besmettelijke ziekten bij mens en dier'. (Bron: Meertens instituut)

Best person

In 2002 ontstonden de eerste ideeën voor een nieuw onderkomen. Directe aanleiding vormde de sterk verouderde school, ondanks dus de verbouwing daarvan enkele jaren daarvoor. Enkele leden van de stuurgroep richtten een werkgroep op om de ideeën te concretiseren. Maar helemaal gemakkelijk verliep dat niet. Dat had mede te maken met het bestaan van 'heilige huisjes', zoals het oude dorps huis en het oude schoolgebouw. De werkgroep stelde echter onomwonden dat als ze ook maar iets wilden kunnen bereiken, 'niets heilig' mocht zijn. 'We moeten alles kunnen bespreken'.

Visie

Er werd van meet af aan nagedacht over het slim combineren van functies in één centraal gebouw. Er zou niet alleen een nieuw of verbouwd dorps huis moeten komen; ook de school en een gezondheidscentrum zouden er deel van moeten uitmaken. Het doel was een sterk, nieuw 'dorpshart' te creëren. Al snel sloot daarom ook de directeur van de school (lokaal én bovenschools) aan bij het overleg van de werkgroep, evenals een fysiotherapeut uit het dorp (die toevallig ook nadacht over een nieuwe locatie).

De werkgroep wilde van het nieuwe dorpshart méér maken dan een plek waar ouderen kunnen kaarten en biljaren. Het zou niet alleen om het eigenbelang van de verenigingen moeten gaan, maar om het belang van het hele dorp. Daar past het bouwen en zorgen voor ouderen in, maar ook het tegengaan van ontgroening. Om van het gebouw 'het hart' van het dorp te maken, hoorden faciliteiten als een keuken en een podium daar 'als vanzelfsprekend' bij, evenals een gezondheidscentrum.

Weten hoe het werkt

De werkgroep wilde de verenigingen en de dorpsbewoners zo goed mogelijk bij de planvorming betrekken. Daarom werden tijdens het 'rekenen en tekenen' steeds bijeenkomsten en overleggen georganiseerd. Daar vonden 'lange discussies' plaats, bijvoorbeeld over de benodigde oppervlakte. Nadat alle wensen op een rijtje waren gezet, schatte men in dat er 6000 m² nodig was. Maar door functies en wensen slim te combineren, en dit ook weer goed met het dorp te communiceren, kon dit worden teruggebracht naar een meer realistische 3800 m².

Weten wat kan

Bij de planvorming bleek het 'cruciaal' dat er een duidelijke taakverdeling was afgesproken. Een persoon uit de werkgroep, die het hele dorp en alle verenigingen goed kende, richtte zich exclusief op de communicatie met de dorpsbewoners en het inventariseren van de wensen. Hij kon zodoende de rest van de werkgroep 'uit de wind' houden. Bovendien werkte hij op die manier aan draagvlak en het behoud van het vertrouwen, terwijl in relatieve 'rust en aanzien' verder kon worden gewerkt aan een plan, het contact met de gemeente en uiteindelijk de bouw.

Om diezelfde reden werd de gemeentelijke politiek zo veel mogelijk op afstand gehouden van de werkgroep en de ideeën. Men koos er bewust voor niet een bepaalde politieke partij te omarmen. Dat zou het draagvlak op de lange termijn namelijk weleens kunnen ondermijnen. In die tijd was de gemeentelijke politiek in Gemert-Bakel (waar De Mortel onderdeel van is) sterk gepolariseerd. De ene partij wilde niet wat de andere partij wilde, en andersom.

Weten hoe het moet

Voor de bouw van de MFA verkoopt de stuurgroep De Wilg weer aan de gemeente. Met de opbrengst, 4,5 ton, wordt de bouw van de MFA, uiteindelijk gestart in 2013, deels gefinancierd.

Voor de financiering van de inrichting van de nieuwe MFA werd een aparte werkgroep opgericht. Strak geleid door een van de leden van de werkgroep wordt actief gezocht naar fondsen, subsidies en sponsors. In een mooi uitgegeven *bidbook* worden visie, plannen en financieringsbronnen uiteengezet. En het is Grardje d'n Bereleier die de boel beziet en van 'herkenbaar' commentaar voorziet.

Een citaat: “Grardje zegt: ‘Voor elk wat wils, dat moet het nieuwe dorpshart bieden. In mijn visioen zie ik de hele dag door mensen van allerlei pluimage, van allerlei leeftijden, de MFA in en uit lopen. Samen leven, zo ken ik De Mortel ook.’” Verderop: “Grardje zegt: ‘Het nieuwe gebouw past bij het dorp. Het is zeker niet stads, plat en hoog. Dat wilden de Mortelnaren niet en daar is goed naar geluisterd door de architect. Gelukkig zitten er ook genoeg eigentijdse elementen in, want het is natuurlijk wel een gebouw van de 21e eeuw.’” Het lukt de gemeenschap met tal van activiteiten het geld bij elkaar te krijgen.

Eigenaarschap

Rond deze tijd kwam ook een aanvullende wens naar voren: om onder het te bouwen podium een kelder te laten bouwen. Die zou dienst kunnen doen als aanvullende berging. Er werd eigenhandig financiering gevonden om dit door te kunnen laten gaan. Nog steeds zijn de initiatiefnemers trots dat dit ze is gelukt.

In februari 2014 werd de nieuwe MFA officieel geopend. Het is een ‘open’ gebouw. Toch is er bewust voor gekozen om niet álle activiteiten over te hevelen naar de nieuwe MFA. Zo repeteert de fanfare nog steeds in het lokale café en heeft de MFA zelf geen primaire horecafunctie.

Rondom de MFA werd een beheerplatform opgericht, waarin alle drie de pilaren van het dorp goed vertegenwoordigd zouden worden: het dorp (alias de stuurgroep), de school, en de gemeente. In het bestuur namen alle drie de organisaties zitting. In 2012 werd officieel een beheerovereenkomst getekend. Om de samenwerking tussen alle partijen in De Mortel goed te laten verlopen, wordt er een nieuwe onafhankelijk voorzitter benoemd in het bestuur van de MFA. Deze voorzitter woonde weliswaar al vijftien jaar in het dorp, maar was niet nauw verbonden geweest aan een bepaalde vereniging, noch aan de hele nieuwbouw van de MFA. Zodoende kan hij zich onafhankelijk, met een ‘frisse blik’ en onbelast richten op een succesvolle exploitatie van de MFA.

Op dit moment loopt de exploitatie goed, zij het mede dankzij een (bescheiden) subsidie van de gemeente. De stuurgroep komt twee maandelijks bijeen om te vergaderen. Opkomst is meestal zo’n 50 man. Er komt dan ook altijd een ‘aandachtsfunctionaris’ van de gemeente ‘om de plannen op te vangen’. Een keer per jaar hebben ze een overleg met het College van B&W. De relatie met de gemeente wordt ‘zeer goed’ genoemd.

Trots

Nu de MFA er twee jaar staat, kijken de respondenten trots en tevreden terug op hun MFA. Ze zitten in de ‘zwarte cijfers’ en de exploitatie gaat goed. Ook voelen de gebruikers zich ‘thuis’ in het gebouw. Er is bovendien een aantal nieuwe initiatieven van de grond gekomen, waaronder peutergym en commerciële zaalverhuur.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van De Mortel [online](#)

Legenda:

Verenigingen

Functie

Activiteit

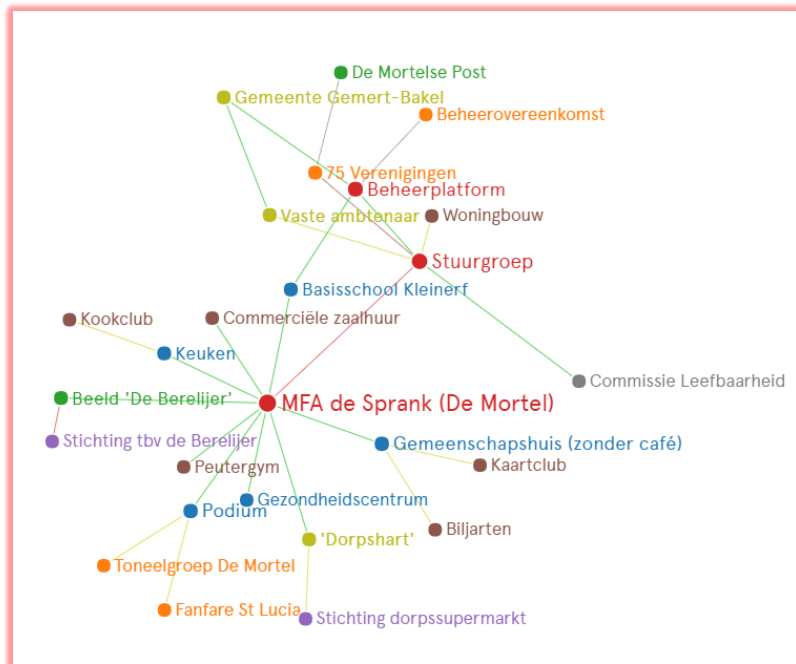
Gebouw

Stichting

Personen

Overheid

Werkgroep

MFA DE MOLENWIEK (MOLENSCHOT)

3.6 MFA de Molenwiek

In het jaar 2000 werd de dorpswinkel van Molenschot gesloten. Decennia lang was dit niet alleen de plek waar je brood en andere levensmiddelen kon kopen, maar het was ook een plek met een belangrijke sociale functie. Daarnaast was er het dorpshuis: de Rietakker. De Rietakker deed vooral dienst als clubhuis van de KBO (en later ook de KVO). Het oude dorpshuis kreeg wat 'imagoproblemen'. Het maakte een gesloten indruk, werd zelfs 'oubollig' genoemd. Vanwege de ouderdom van het gebouw hing er een 'muffe geur'.

Best person

Kort na sluiting van de dorpswinkel wordt de 'werkgroep leefbaarheid' actief. Een clubje bewoners uit Molenschot wil zich inzetten voor dorpsbelangen, zoals het agenderen van nieuwe woningbouw en het aanleggen van nieuwe fietsverbindingen. Als in omliggende gemeenten buurthuizen worden opgeknapt ontstaat het plan om ook het dorpshuis in Molenschot aan te pakken.

Visie

Het idee werd een plan toen twee lokale partijen (Kern '75 en Lokaal Belang) de samenwerking zochten. Zij deelden de toekomstvisie van een nieuw, actief gemeenschapshuis in Molenschot en sloegen de handen ineen om de plannen uit te werken. De lijnen vanuit deze lokale politieke partijen met het bestuur van het dorpshuis waren kort. Men kende elkaar vanuit dorp en verenigingsleven al goed.

Het bestuur toont, naar eigen zeggen, 'durf, lef en visie'. En er ontstaat 'momentum'. Een bevriende architect maakt kosteloos een schets van een MFA met een brede school. De fractievoorzitter van Kern '75 presenteert

het in de gemeenteraad die enthousiast reageert. Men startte een gebruikersonderzoek bij bewoners en verenigingen om te peilen waar behoefte aan was en waar het nieuwe gebouw aan moest voldoen. Het moest hoe dan ook een plek zijn 'voor het hele dorp'. Een opvatting overigens die weerspiegeld wordt in de openheid en transparantie die het gebouw uitstraalt.

In 2013 wordt het oude dorps huis gesloten en de nieuwe MFA 'De Molenwiek' officieel geopend. In 2014 treedt een nieuw bestuur aan dat de Molenwiek gaat exploiteren. In de samenwerking tussen bestuur en vrijwilligers speelt het 'geven van het goede voorbeeld' een belangrijke rol, evenals het uitspreken van waardering en dank voor de inzet. Er is een jaarlijks uitje en een kerstborrel voor de vrijwilligers en het bestuur besloot een speciale vloerschrobmachine aan te schaffen om hun werk wat te verlichten.

Weten hoe het werkt

Ook de voorzitter van de MFA doet trouwens actief mee met het sjouwen en slepen van spullen. Soms vraagt hij zich af 'waarom hij zo gek is om dit toch allemaal te doen', tot hij zich herinnert hoeveel andere mensen zich óók inzetten voor anderen uit het dorp. Het leidt tot een vorm van groepsdruk die goed is voor het moreel en de inzet van de vrijwilligers in Molenschot. De hele exploitatie wordt door vrijwilligers gedaan. Daarnaast werkt er een aantal mensen met een verstandelijke beperking vanuit zorginstelling Amarant.

Weten wat kan

De inzet van Amarant-cliënten levert nu een win-win-situatie op: de cliënten hebben meer sociale contacten. Er is een 'positieve wisselwerking', met de kinderen van de school, maar ook met volwassenen. Een aantal was eerst 'afwachtend': moest je dat nou wel doen? Maar inmiddels zijn ze

geheel geaccepteerd als deel van MFA de Molenwiek. Ondanks het grote aanbod van activiteiten en verenigingen in het relatief kleine dorp is een aanzienlijk deel van de bewoners niet betrokken bij de MFA. En hoewel het bestuur blijft proberen meer mensen binnen te krijgen (bijvoorbeeld met het cultuurweekend, de Sinterklaasintocht), erkent het ook dat niet iedereen er behoefte aan heeft.

De MFA heeft geen echte horecafunctie, hoewel er altijd iemand achter de bar staat als er een ruimte wordt verhuurd. In het dorp zijn twee horecagelegenheden, waar de MFA een goede samenwerkingsrelatie mee heeft. De MFA wil er niet mee concurreren. Toevallige bezoekers zijn welkom in de MFA, maar er staat geen uitnodigingsbord. Ook is er geen terras, hoewel daar ruim voldoende plaats en gelegenheid voor zou zijn.

Het bestuur ziet het nieuwe gebouw als metafoor voor een nieuwe start: 'alles is nieuw, dus beginnen we ook opnieuw'. Ook al waren twijfels bij sommige dorpsbewoners, het bestuur is nu bezig om te laten zien dat ze veel meer doen dan in het oude buurthuis, en dat er veel meer kan, zodat meer mensen mogelijkheden gaan zien.

Weten hoe het moet

Tussen burgers en gemeente bestaat in Molenschot nog steeds een goede relatie. Sinds een aantal jaar is in Molenschot de stichting dorpsbelang actief. Dit is een groep bewoners van Molenschot die zelf werk maken van de leefbaarheid van het dorp. In het begin was daar kritiek op te horen: 'dat kan toch niet' of 'het lukt niet'. Dat is een 'worsteling' geweest. Maar inmiddels heeft de stichting een plekje veroverd. Er is altijd één (zelfde) ambtenaar van de gemeente bij de vergaderingen en dat biedt een belangrijke link met het bestuurlijk apparaat. Eén van de doelen van deze stichting is het verbinden van de verschillende verenigingen in het dorp met de MFA.

Eigenaarschap

Om het idee van de nieuwe MFA te laten slagen, was een actieve houding nodig van de bestuurders van het dorps huis. Trots kijken zij terug op de doortastendheid die ze toen hebben betoond. Maar bovenal wijzen ze op het belang van het lokale netwerk: de mensen in het dorp die elkaar goed kennen en korte lijntjes hebben onderling. ‘We kennen elkaar allemaal’ en dat is ‘handig’. Wat veel voorkomt zijn ‘dubbelrollen’: mensen die verschillende functies hebben, en bijvoorbeeld actief zijn in meerdere verenigingen. Daardoor kan informatie snel worden uitgewisseld. Goed voor de daadkracht.

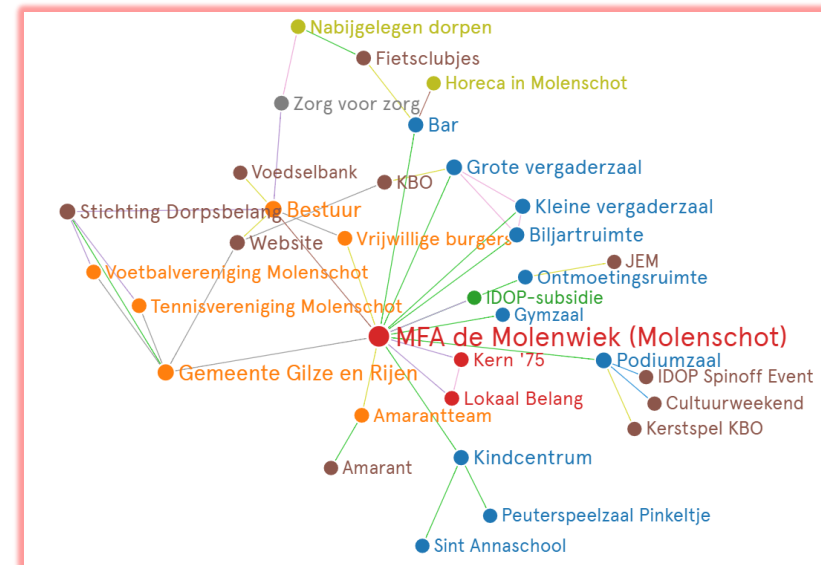
Sinds de opening van de nieuwe MFA zijn talloze nieuwe activiteiten en initiatieven ontstaan. Er wordt in het dorp gesproken over het ‘vliegwieleffect’: het ene succes bewijst ‘dat het kan’ en heeft tot gevolg dat vrijwilligers en betrokkenen met enthousiasme nieuwe ideeën bedenken en uitwerken. Eén voorbeeld van het vliegwieleffect is JEM: een clubje jongeren dat activiteiten organiseert voor de jeugd. Een ander voorbeeld is de werkgroep ‘Zorg voor zorg’. Deze actieve vrijwilligers komen geregeld bij elkaar om zorg en welzijn van de gemeenschap te bevorderen. Een concreet initiatief is het bezoeken van alle 75-plussers in het dorp om hun behoeften te peilen en ze eventueel over te halen deel te nemen aan activiteiten. Een ander nieuw initiatief heet ‘Molenschot maakt het’: een expositie waarbij iedereen uit het dorp die iets creatiefs maakt (schilderen, beeldhouwen, etc.) zijn of haar kunstwerken tentoon mag stellen in de MFA.

Trots

Een bepalend succes is het ‘IDOP Spinoff event’ geweest: de slotbijeenkomst van het IDOP-traject. Mensen uit meer dan 70 Brabantse MFA’s kwamen in MFA de Molenwiek bijeen om kennis en ervaringen uit te wisselen. De vrijwilligers uit Molenschot hebben alles georganiseerd,

waaronder een diner voor meer dan 300 gasten. Dit succes gaf hen ‘zelfvertrouwen’ en ‘trots’: ‘dit kunnen we!’ weten ze nu. Na afloop bedankten de vrijwilligers zelfs het bestuur – ‘met een big smile’ - dat ze hieraan bij hadden mogen dragen.

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Molenschot [online](#)

Legenda:

Verenigingen

Functie

Activiteit

Gebouw

Stichting

Personen

Bedrijf

Werkgroep

MFA DE TRAPKES (SPRUNDEL)

3.7 MFA de Trapkes

In 1967 werden in Sprundel elf (carnavals-)wijken opgericht. Er bestonden toen nog duidelijke verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Je had de (kleine) boeren in het buitengebied, 'de middenstand' in de hoofdstraat, mensen 'van over de rivieren' die in fabrieken werkten en mensen die vanuit St. Willebrord in Sprundel waren komen wonen. De groepen hadden elk een eigen cultuur. De 'stille boerkes', de 'heikesmannen', de 'stieren' en het 'volk van over de sloot' bemoeiden zich weinig met elkaar. In de groepen werd gesproken over 'ons soort volk'.

In hetzelfde jaar, 1967, werd het patronaat, het voormalig Wit-Gele Kruisgebouw en het klooster, waarin tot in 1966 de zusters Franciscanessen verbleven, samengevoegd tot gemeenschapshuis De Trapkes. In 1968 wordt elders in het dorp ook jeugdhuis De Vissenberg in gebruik genomen. De welzijnsinstelling SKW-Sprundel, die het beheer over beide huizen had, richtte zich op een meer 'samenhangende, levendige en prettige samenleving'. Zij ziet het gemeenschapshuis als een middel om die doelstelling te bereiken.

Al vanaf het eind van de jaren zestig kende Sprundel een jeugdraad. De plaatselijke jeugdclubs kwamen daarin samen. De hoofden van beide plaatselijke scholen en de kapelaan hadden de leiding. Vanaf 1976 kreeg de jeugdraad een meer open karakter.

In 1987 werd onder aanvoering van SKW-Sprundel een Verenigingsraad opgericht. De plaatselijke verenigingen gingen daardoor activiteiten op elkaar afstemmen, meer samenwerken en elkaar steunen. Zo ontstonden festiviteiten, zoals St. Jansfeesten, een Kerstparade, 'Open Deuren Dag' en een Nieuwjaarsviering.

Niet veel later, in 1992, werd er ook een Wijkenoverleg opgericht. Afgevaardigden van de negen wijkverenigingen kwamen regelmatig bijeen en gingen samen activiteiten ontplooiën. Het is ook het jaar waarin het duizendjarig bestaan van Sprundel uitbundig wordt gevierd. Een scala van festiviteiten vindt verspreid over het jaar plaats, met als hoogtepunt een grootse 'historische optocht'.

In 1996 ontstond – na Jeugdraad, Cursuswerkgroep, Verenigingsraad en Wijkenoverleg – het vijfde uitvoeringsorgaan, het Netwerk voor Ouderen. Alle vrijwilligers- en professionele organisaties die zich ter plaatse inzetten voor ouderen en voor mensen die zorg of aandacht nodig hebben zijn daarin vertegenwoordigd. De overleggen en activiteiten in het dorp nemen steeds grotere vormen aan en het oude gemeenschapshuis voldoet eigenlijk niet meer.

Best person

De huidige voorzitter is al vanaf 1981 bestuurslid van SKW Sprundel, de stichting die thans de MFA beheert. De huidige secretaris was van 1971 tot 2009 als welzijnswerker in dienst van die stichting. Beide heren zijn vanaf het eerste begin nauw bij de totstandkoming van de huidige MFA betrokken geweest.

Visie

Als de gemeente in 2005 toezegt een nieuw gemeenschapshuis te willen bekostigen, ontstaat er bij deze mensen een idee. De (huidige) secretaris zit namelijk 'toevallig' ook in het parochiebestuur waar men constateert dat groot onderhoud aan de kerk in Sprundel nu echt noodzakelijk is. En zo ontstaat in 2007 het plan om het kerkgebouw te verbouwen tot MFA.

De gemeente fourneert 4,5 miljoen en in 2013 wordt begonnen met de verbouwing van de Joannes de Doper kerk in Sprundel. De MFA wordt in

2014 opgeleverd. Het resultaat is schitterend, daar is iedereen het over eens. Er is een verdieping in de kerk gekomen en er zijn tal van ruimtes, waaronder een gebedsruimte, een podium, een uitgebreide keuken en een café. Besloten wordt om de inrichting zelf te bekostigen. Tijdens een brainstormavond komt ineens 'het hele dorp' in beweging, wat leidt tot allerlei acties: een stoelenactie, een 'glazen huis', benefietavond, fietsen, wandelen, rommelmarkt, expositie- annex verkoop amateurkunst, auto's wassen, statiegeldactie, speciale winkelactie, enzovoort. De gemeenschap brengt bijna 80.000 euro bijeen.

Weten hoe het werkt

De inrichting van de MFA lijkt de kroon te vormen op een lang zich ontwikkelend proces in het dorp waarbij scheidingen worden opgeheven en samenwerking wordt aangegaan. Via het Zorgnetwerk, Wijkenoverleg, Verenigingsraad, Cursuswerkgroep en Jeugdraad neemt het bestuur kennis van de behoeften die er zijn en wordt afstemming en samenwerking bereikt. Het werven van tijdelijke en permanente krachten doet het bestuur via kennen en gekend worden. 'Op iemand afstappen en vragen of hij of zij wil helpen'. Dat werkt goed. In het gehele netwerk zijn nu 87 vrijwilligers actief.

Weten wat kan

Het stichtingsbestuur heeft bewust en gestaag voortgebouwd op bestaande structuren. Feitelijk al vanaf 1987 toen de verenigingsraad werd opgericht. Met een langetermijnvisie en lange termijn bogen is men erin geslaagd een cultuur van 'samen doen' tot stand te brengen die de inwoners van Sprundel het zelfvertrouwen geeft om daadwerkelijk successen te boeken. Door oude

herkenningspunten (zoals de kerk, het 'duizendjarig bestaan'³ van Sprundel en de Sint Jansfeesten) te vernieuwen en daardoor te behouden, kan de Sprundelaar zich herkennen in zijn dorp en zich ermee identificeren.

Eigenaarschap en trots

Dit symbolisch eigenaarschap wordt gematerialiseerd en geconcretiseerd door het zelfstandig inrichten van de nieuwe MFA. Er is daarmee ook een eigen plek gekomen waar men met trots kan terugkijken op wat er is bereikt.

Het bestuur vindt SKW Sprundel geen goede benaming meer. De stichting zou Dorpswerk Sprundel moeten gaan heten, een naam die de inhoud van haar huidige focus, gericht op veiligheid (buurtpreventie), leefbaarheid (inrichting en voorzieningen dorp) en zorg (voorzien in behoeften van zorg en aandacht), beter weergeeft. Grootste zorg van het bestuur is momenteel evenwel de huidige exploitatie. Teruglopende subsidie en hoge exploitatiekosten zorgen voor een nijpende situatie. Alle zeilen worden bijgezet om het dreigende tij te keren.

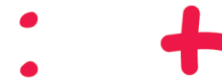
+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Sprundel [online](#)

Legenda:

Verenigingen
 Functie
 Activiteit
 Gebouw/Bestuur
 Stichting
 Bedrijf
 Werkgroep

³ Feitelijk is het dorp natuurlijk niet in het jaar 992 ineens uit de grond gestampt. Wat bleek was dat Sprundel werd voor het eerst genoemd in het jaar 992, toen nog onder de naam Castellum Sprundelheim, in een schenkingsacte van de Abdij van Thorn.

MFA D'N AORD (CASTEREN)

3.8 MFA D'n Aord

In de jaren tachtig en ook daarvoor vonden er in Casteren activiteiten plaats waarvan we ook nu zouden zeggen dat die de 'leefbaarheid' of 'gemeenschapszin' ten goede komen. Het toenmalige dorpshuis 'd'n Aord' werd voor de eerste keer grondig verbouwd.

De activiteiten in Casteren droegen in die tijd een sterk stempel van één persoon die iedereen kende: Jan Castelijns. Hij was de man die in zijn eentje en met strakke hand initiatieven ontplooidde en op poten zette. Tegenwoordig zou zoiets 'niet meer kunnen', maar in die tijd 'kon het niet anders'. Het was de enige manier waarop er iets van de grond kon komen, zo denkt men nu.

In de jaren tachtig en vroege jaren negentig waren enkele verenigingen 'dominant' aanwezig in het dorpsleven. Dat gold vooral voor de muziekvereniging, de voetbalvereniging en de carnavalsvereniging. Het dorpshuis was toen eigendom van de muziekvereniging en werd beschouwd als hun clubhuis, waar veel werd gekiend, maar waar anderen niet kwamen. In de late jaren negentig en vroege jaren nul was er 'weinig activiteit' in het dorpshuis. Het was nog steeds vooral het domein van de muziekvereniging. Af en toe vonden er wel vergaderingen plaats, bijvoorbeeld van de dorpsraad en soms ook van andere verenigingen.

Het dorpsleven speelde zich binnen de verenigingen af. Maar niet ertussen: het waren 'gesloten bolwerken'. Er was zelfs sprake van enige 'rivaliteit' tussen buurten, en zelfs tussen straten. Zij zagen elkaar als 'de ander' en trokken niet actief met elkaar op. De enige verbindende factor in Casteren was het jaarlijkse carnaval. Al decennialang wordt dit feest gehouden, en steeds wordt de traditie doorgegeven aan een nieuwe generatie. Voor jongeren in het dorp is dit essentieel en de manier waarop ze zich identificeren met het dorp.

Best person

In het jaar 1996 treedt een kentering op. Met de gemeentelijke herindelingen ressorteert Casteren voortaan onder de gemeente Bladel. De gemeenteraad en ambtenarij kwamen op afstand te staan. Enkele actieve bewoners van Casteren reageerden door zelf een dorpsraad op te richten: een orgaan zonder politieke kleur – dat in tegenstelling tot het college van B&W – continuïteit in beleid kon bieden. De dorpsraad stond dicht bij de burger.

Visie

Kort na oprichting van de dorpsraad kwam het idee voor nieuwbouw van d'n Aord. Vanaf eind jaren negentig werden daarover gesprekken gevoerd met de gemeente Bladel. Ook het toenmalige stichtingsbestuur van het dorps huis werd daar nauw bij betrokken. In deze eerste gesprekken werd vooral nagedacht over de functies die het nieuwe gebouw zou moeten bieden. Moest er een podium en een keuken komen? Zo ja, zouden die wel gebruikt worden? Het wordt een 'kip-ei'-verhaal genoemd: wat moet er eerst zijn, het initiatief of de infrastructuur?

Weten hoe het werkt

Duidelijk was dat 'niet alleen het gebouw, maar ook de activiteiten' vernieuwd moesten worden. Daarom werd 'De Beweging' opgericht: een clubje mensen uit het dorp dat samen ging nadenken over manieren om het dorp leefbaar te houden. In het begin was het een broedkamer voor ideeën. Hier werd de basis gelegd voor veel initiatieven die pas later echt gerealiseerd werden.

De visie werd uitgedragen door de actieve burgers in en rondom de dorpsraad. Het waren mensen die 'capabel' waren, ze hadden met elkaar 'een klik' en ze hadden geen conflicten met elkaar of met de rest van de gemeenschap.

Weten hoe het moet

De dorpsraad gaat in gesprek met de gemeente en uiteindelijk, rond 2004, besluit de gemeente om het nieuwe dorps huis mee te financieren. De bouw heeft in totaal €1,5 miljoen gekost. Nog steeds vinden bewoners het bijzonder dat zoveel geld werd uitgegeven voor 'slechts' duizend inwoners. Het wordt weleens beschouwd als een 'cadeautje'. De woningbouwvereniging is nu eigenaar en de gemeente huurt het pand.

Maar de dorpsraad wierf ook zelf fondsen. Met hulp van de provincie werden Europese POP-gelden (€90.000,-) binnengehaald. Daarnaast wist de dorpsraad fondsen te werven voor de inrichting van het pand, in totaal circa €350.000,-.

In 2007 wordt het nieuwe gebouw opgeleverd. Het is een compleet pand met behalve een huiskamer inclusief bar, ook diverse multifunctionele ruimtes, waaronder een gym/theaterzaal met podium, en een grote keuken. De keuze voor dergelijke ruimtes – die niet meteen een doel dienden – blijkt al snel bewoners te prikkelen met nieuwe initiatieven.

Weten wat kan

Met de opening van het nieuwe gebouw werd De Beweging omgedoopt tot CLIC: de Commissie LeefbaarheidsInitiatieven Casteren. Deze groep mensen stelt zichzelf voortdurend de vraag 'wat is er leuk om te doen voor het dorp?' en kijkt vervolgens hoe ze hier samen met andere bewoners werk van kunnen maken. Kort na de oprichting van de CLIC voerde het een leefbaarheidsonderzoek uit. Dit onderzoek gaf antwoord op de vraag waar

bij de inwoners van Casteren behoefte aan is. Uiteindelijk leverde dat vier speerpunten op waar de CLIC mee aan de slag ging: 1) huisvesting; 2) voorzieningen; 3) mobiliteit; 4) zorg & welzijn.

Sinds 2010 heeft het dorp Casteren een eigen website, die goed wordt onderhouden. Anno 2016 is de website uitgegroeid tot hét online portaal voor het dorp, waar alle verenigingen informatie bieden en al hun activiteiten in de agenda plaatsen. Verenigingen stemmen hun activiteiten vervolgens op elkaar af en zoeken elkaar op. De site is de ‘bindende factor’.

In Casteren zijn ‘de lijntjes kort’, en dat komt mede doordat actieve bewoners ‘meerdere petten op hebben’. Oftewel: zij hebben functies in meerdere besturen en/of zijn actief in enkele verenigingen of de dorpsraad. Hoewel de drie centrale organen van de leefgemeenschap (dorpsraad, CLIC en MFA-bestuur) op papier gescheiden zijn, blijken ze in de praktijk sterk onderling verbonden te zijn door de mensen die erin actief zijn.

In 2008 werd een beheerder aangesteld van het nieuwe gebouw. Zij wordt een ‘ondernemster’ genoemd, omdat ze zich haast als een commerciële uitbater inzet om de MFA als ‘huiskamer van het dorp’ te exploiteren. Ze vindt het belangrijk om te ‘zien wat mogelijk is’, en om ‘open te staan voor nieuwe ideeën’. Als je als inwoner van Casteren een leuk idee hebt om iets samen of voor het dorp te doen, kun je bij haar terecht. Zij legt vervolgens contact met het bestuur of met vrijwilligers om het echt van de grond te krijgen. Daarover is ze ‘heel transparant’.

Eigenaarschap

Al snel na de opening van het nieuwe dorpshuis ontstonden er talloze nieuwe initiatieven in Casteren: Aordètig eten (een initiatief om wekelijks samen te eten met 50-plussers uit het dorp), de huiskamer, de klussendienst, het infopunt zorg, de soos voor jongeren, tai chi, de infotheek, een

gymclub, evenementen, een veiling door de korfbal, concerten met de muziekvereniging, pc-lessen. En natuurlijk de toneelvereniging als een van de actiefste gebruikers van de MFA. Soms kwam het initiatief van een bestaande vereniging, soms van een enthousiast individu, maar altijd ‘uit het dorp’.

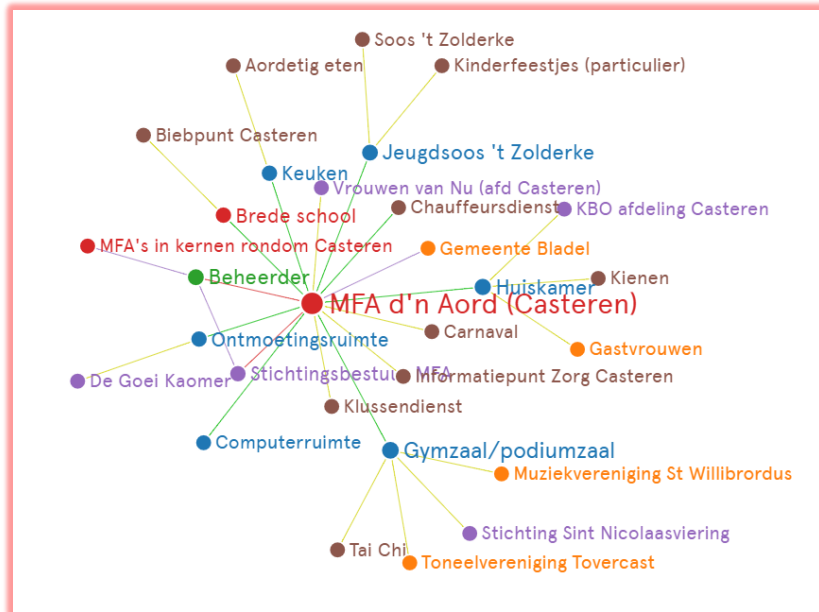
Veel van de activiteiten werden pas mogelijk door het nieuwe pand, vanwege het podium, de keuken of de pc-ruimte. Maar andere nieuwe initiatieven, bijvoorbeeld wandelingen georganiseerd door de KBO, hebben de nieuwe ruimte niet per se nodig, al is de MFA dan weer wel het start- en verzamelpunt. En achteraf wordt er in de huiskamer koffiegedronken. Het naastgelegen café heeft deze functie nooit gehad. De talloze initiatieven die sinds 2007 zijn opgezet, lokken weer nieuwe initiatieven uit. De bewoners ontdekken door de vele ‘succesjes’ wat er allemaal mogelijk is in de MFA. Zo werd de soos bijvoorbeeld ook een goede locatie voor kinderfeestjes.

Trots

Bij diverse nieuwe initiatieven klonk er evenwel ook scepsis bij sommige inwoners in het dorp: ‘dat gaat je toch niet lukken’. Dat gold bijvoorbeeld voor het initiatief om zelf een pendeldienst te gaan exploiteren met vrijwilligers en een busje. Met steun van de gemeente, de Rabobank en het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven kwam het busje er en rijdt het inmiddels onder meer naar de nabijgelegen dorpen Hoogeloon, Hapert en Bladel. Instappen kost 1 euro. ‘Passagiers met boodschappen worden in Casteren thuis afgezet.’ staat er op de website en ‘Passagiers uit Casteren, die minder mobiel zijn, mogen bellen om opgehaald te worden.’

Dat het dan tóch lukt, vervult de Casteraar met trots. ‘Men zegt steeds dat het niet gaat lukken, maar kijk eens waar we nu staan.’

+ Bekijk de chronologische tijdlijn van Casteren [online](#)

Legenda:

Verenigingen

Functie

Activiteit

Gebouw

Stichting

Personen

4 Analyse

De hiervoor beschreven gevalstudies laten stuk voor stuk zien dat een constructieve reactie op veranderende omstandigheden in een gemeenschap steevast begint bij een klein clubje mensen die een visie delen. Zij maken *juist* gebruik van de noodzaak tot veranderen, en grijpen de gelegenheid aan om een daadwerkelijk andere weg in te slaan. Zij proberen niet om de veranderingen terug te draaien of te compenseren, maar benutten de gelegenheid om nog grotere veranderingen tot stand te brengen.

Vervolgens komt er een (soms moeizaam) proces op gang waarin sociaal kapitaal wordt vergaard door het kweken van draagvlak voor het ideaal. Er wordt ook hulp en steun gezocht bij partijen met economisch kapitaal, vaak de lokale overheid. Als dat slaagt wordt het kapitaal ingezet om (delen van) het plan te realiseren, waarna er een soort vliegwieleffect kan optreden en er tal van kleine initiatieven ontstaan die feitelijk allemaal bijdragen aan het realiseren van de oorspronkelijke visie / het ideaal van de eerste initiatiefnemers.

Translatiefasen

Zoals we in het derde hoofdstuk al even lieten zien, zijn er zeven *kernvoorwaarden* aan te wijzen die volgens onderstaand schema passen in de vier translatie-fasen van Latour⁴. Verder blijken er vier zogenoemde katalysatoren te zijn, ofwel hulpbronnen die een netwerk kan gebruiken om gemakkelijker aan de kernvoorwaarden. Het zijn niet noodzakelijke, maar wel bevorderende factoren om translaties teweeg te brengen.

⁴ Zie hoofdstuk twee voor een korte beschrijving van de theorie van Latour.

ANALYSE

Fase van translatie	Kernvoorwaarden	Katalysatoren
1 Perplexiteit	Best person	Toevallige connecties
2 Consultatie	Visie Weten hoe het werkt	Kleinschaligheid
3 Hiërarchie	Weten wat kan Weten hoe het moet Eigenaarschap	Relatief isolement Identificeren en personifiëren
4 Institutie	Trots	Materialiseren

Kijken we naar de in dit onderzoek onderzochte netwerken in het licht van deze vier fasen, kernvoorwaarden en katalysatoren dan ontstaat het volgende beeld.

Erste fase van translatie: Perplexiteit / bestaansrecht

Meestal begint de introductie van een nieuwe actant met *een probleem*. Dat kan simpelweg een 'versleten dorps huis' zijn (Molenschot, Achtmaal), maar het kan ook gaan om demografische veranderingen (Sint Anthonis, De Mortel), een gebrek aan saamhorigheid (Sprundel, Sint Anthonis), het verdwijnen van voorzieningen (Molenschot, Casteren) of 'schuivende panelen' als gevolg van bijvoorbeeld de gemeentelijke herindeling (Berghem, Teteringen, Casteren).

Wordt het probleem door meerdere mensen in de gemeenschap gedeeld en onderkend dan kan er een initiatiefnemer (**best person**) opstaan. Het helpt de best person als hij beschikt over kennis en relaties om (sub)netwerken met elkaar te verbinden. Door deze al dan niet '**toevallige**' connecties en relaties komt er gemakkelijker een werkbaar plan of ideaal van de grond omdat de contacten delen van het grotere plan of ideaal kunnen aandragen en doordat al snel duidelijk is wat haalbaar is en wie voor uitvoering nodig zijn.

Tweede fase van translatie: Consultatie

Vaak sticht deze best person een club, een werkgroep of een (dorps)raad, waarin de zogenoemde *early adopters* of *first followers* zitting nemen. Daarbinnen wordt bekeken: wie zijn we, wat willen we en wat hebben we (daarvoor) nodig? Men is homogeen, sterk naar binnen gericht en op zoek naar consensus over waar het heen moet. Men formuleert een ideaal, een **visie**.⁵

Om *first followers* te verzamelen moet je **weten hoe het werkt**. Hoe benader je mensen en hoe zorg je ervoor dat zij zich vrijwillig voor het ideaal gaan inspinnen? Hoe hou je ze betrokken en zorg je dat ze niet afdrijven? Om dat goed te doen moet je precies weten wat de (ongeschreven) regels van de omgang met vrijwilligers zijn.⁶

Bij het ontwikkelen van een visie en het vinden van *early adopters* in de fase van consultatie helpt **kleinschaligheid**. In grotere gemeenschappen is de kans groter dat er ook andere initiatiefnemers zijn, mogelijk met (iets) andere plannen en waartussen het voor *early adopters* lastig kiezen is. Het is in grotere gemeenschappen ook gemakkelijker om je hoe dan ook aan best persons, *early adopters* of wie dan ook te onttrekken. In kleine setting is de publieke familiariteit groter. Men kent elkaar beter en weet vaak ook al van tevoren wat je aan wie hebt.

⁵ Een visie is nodig, maar het hoeft geen in beton gegoten stelling te zijn. De visie moet voldoende ruimte laten voor anderen om aan te haken en ook aan die visie een bijdrage te leveren. De visie moet tegelijkertijd niet te algemeen zijn geformuleerd, waardoor je er alle kanten mee uit kunt.

⁶ In de omgang met vrijwilligers is een veel gehoord credo: 'vrijwillig is niet vrijblijvend'. Ook wordt wel gezegd dat een goede vrijwilliger 'vrij' en 'willig' is. Besturen die goed met vrijwilligers omgaan, vragen niet alleen, maar geven over het algemeen ook iets terug in de vorm van een vrijwilligersuitje, een -tentje of een -feestje. Ook is er vaak veel aandacht voor persoonlijk wel en wee en wordt er veel bedankt en gecompimenteerd. Om vrijwilligers te werven moet je op mensen afstappen en het ze 'gewoon vragen'. 'Alle hulp is welkom' en 'iedereen kan wel iets' - het zijn maar enkele van de ongeschreven regels die sommigen intuïtief precies lijken te kennen.

Derde fase van translatie: Hiërarchie

Vervolgens moet worden bekeken hoe de actant, of beter gezegd de beweging, past in de bestaande, geïnstitutionaliseerde structuur. Dat betreft niet alleen de eigen gemeenschap, maar ook diens historie, cultureel en maatschappelijk erfgoed, taal en semiotiek. En het betreft de lokale overheid. In deze fase is men nog steeds sterk naar binnen gericht, maar worden ook bruggen naar buiten geslagen.

In deze fase moet je **weten wat kan**. Weten wat kan heeft betrekking op de gemeenschap ('de leefwereld'). Weten wat kan is vooral ook weten wat 'niet kan': waar is de gemeenschap (nog) niet aan toe? Wat zijn taboes en heilige huisjes waar je met je initiatief maar beter van af kunt blijven? Kortom, je moet weten wat het verkrijgen van draagvlak in de weg kan staan.

Voor de omgang met het lokale bestuur en het ambtelijk apparaat moet je **weten hoe het moet**. Dat slaat vooral op de (omgang met) de lokale overheid (de 'systeemwereld'). Er is bestuurlijke sensitiviteit nodig. Je moet weten waar de mensen die erover gaan zich bevinden en hoe ze opereren. Je moet kennis hebben van wetten en regels en weten hoe je dingen aanpakt zonder 'van het kastje naar de muur' te worden gestuurd.

Belangrijk in deze fase is ook het **eigenaarschap**. Waar het initiatief in eerste instantie behoorde tot een klein clubje mensen, moet het, om succesvol te kunnen zijn, gedragen worden door het collectief. En eigenlijk gaat het nog verder dan dat. Het moet niet alleen gedragen worden, het moet als 'eigen' worden beschouwd, als *onderdeel* van de gemeenschap. Een MFA kan daarbij gemakkelijk de metafoor zijn, het object dat *symbol* staat voor de manier waarop het collectief, of de gemeenschap, omgaat met de geconstateerde veranderingen.

Binnen de MFA kunnen vaak weer andere symbolen worden gevonden die verwijzen naar vroeger en die de mogelijkheid geven aan het collectief om zich in te herkennen en mee te vereenzelvigen: 'dit zijn wij', of 'zo doen we dat in Brabant!'. Herkenning en eigenaarschap kunnen ook voortkomen uit een idioom, een dialect, of breder: het niet gevoerde vertoog. Maar het moet wel gerelateerd zijn aan nieuw elan, aan veerkrachtig zijn en aan leefbaarheid.

In deze derde fase van translatie helpt een **relatief isolement**. Weten hoe het werkt, weten wat kan en weten hoe het moet vraagt om kennis van de gemeenschap en van de relaties daarmee met de omliggende 'werelden'. Daarvoor helpt het als die gemeenschap duidelijk omlijnd en begrensd is. Zodat te zeggen is wat er wel bij hoort en wat niet. Het is dus een isolement 'van binnen naar buiten', niet een afkerigheid van alles wat niet tot de gemeenschap behoort.

Eigenaarschap hoeft zoals gezegd niet letterlijk te worden genomen, maar het helpt wel als het symbool waar men zich eigenaar van kan voelen kan worden gepersonifieerd. Een mooi en duidelijk voorbeeld van **personificatie** is Grardje d'n Bereleier in De Mortel (zie hoofdstuk drie). Grardje personifieert een verhaal waarmee je je als inwoner van De Mortel kunt **identificeren**. Een collectief identificeren met iets als 'dit zijn wij', of 'dit is ons dorp' creëert uiteindelijk ook een vorm van eigenaarschap, namelijk *eigenheid*.

Vierde fase van translatie: Institutie / consolidering

Na de fase van hiërarchie ontstaat komt de fase van institutie. De laatste fase van ordening is die van consolidering. Het idee is gerealiseerd en 'het werkt'. In deze fase ontstaat **trots**. Vaak door de gemeenschap verwoord als 'hé, we kunnen het wél!'. Je kunt je afvragen of 'trots' wel een kernvoorwaarde is. Het is namelijk niet zozeer een voorwaarde als wel het gevolg van het goed organiseren van de zes voorgaande kernvoorwaarden.

Trots is echter wel een voorwaarde om te kunnen spreken van 'succes'. En dat succes ontstaat niet vanzelf.

De katalysator **materialisatie** helpt om trots te kweken. Materialisatie wil zeggen dat het idee voor iedereen zichtbare resultaten en/of activiteiten oplevert, het eerder beschreven vliegwiel- of sneeuwbaaleffect. Tal van activiteiten worden op touw gezet, steeds meer mensen doen mee, het netwerk krijgt daadwerkelijk massa. De gemeenschap is trots op wat er is bereikt en op wie dat voor elkaar hebben gekregen, namelijk zichzelf.

Conclusie

Uit de verhalen van de bezochte MFA's blijkt dat bovenstaande elementen niet alleen een *sequentie* vormen, maar ook *onderling conditioneel* zijn. Dat is ook de reden dat we ze *kernvoorwaarden* noemen. Om aan collectieve trots toe te komen dient aan alle zes daaraan voorafgaande kernvoorwaarden te zijn voldaan.

In de literatuur komen we de eerste vijf kernvoorwaarden ook tegen, zij het niet per se in deze volgorde en ook niet onderling conditioneel. De vierde fase, waarin eigenaarschap en trots domineren, wordt echter niet beschreven. De 'volwassen fase' waar de Denktank van de VNG van spreekt, wordt volgens Van de Brink et al. al bereikt als de eerste doelen zijn gerealiseerd. Maar de werkelijke kracht, in termen van slagvaardigheid en een geconsolideerd vermogen tot vernieuwing, moet dan pas blijken. Eigenaarschap en trots definiëren uiteindelijk een vitaal en slagvaardig netwerk.

Social Capital Theory

Waar een homogene, naar binnen gerichte oriëntatie in de eerste twee fasen van translatie goed werkt (bonding), is op zeker moment een meer heterogene, naar buiten gerichte blik nodig (bridging). Feitelijk is dat het

moment waarop de best person en zijn *early adopters* de buitenwereld opzoeken om verder draagvlak te creëren en de benodigde hulpbronnen te vinden om het idee of het ideaal te helpen realiseren. Het netwerk moet dus een opening naar buiten kunnen bieden om ondersteuning, wat die ook is, toe te kunnen laten.

Wat opvalt in de verhalen van de bezochte MFA's is dat de omslag van bonding, naar bonding-plus-bridging meestal goed verloopt. Een sterk voorbeeld is De Mortel, waar de initiatiefnemers een soort tussenpersoon introduceerden tussen het initiatief en 'de buitenwereld'. Bij die buitenwereld hoort ook de lokale overheid die vrijwel altijd nodig is om geld of vergunningen te verstrekken. Als het aan de kernvoorwaarde 'weten hoe het moet' schort, dan is het ontbreken van een goed contact met die lokale overheid vaak de oorzaak. Of de gemeenschap keert zich af van de gemeente, vanuit wantrouwen of een houding van 'wij hebben jullie niet nodig', of de contacten ontbreken simpelweg.

Het hebben van 'voldoende' bridging en bonding, zoals we die noties in hoofdstuk twee bespraken, speelt zich dus vooral op dit punt af. Te sterke bonding leidt tot afkerigheid van 'de systeemwereld'. Te weinig bridging leidt tot het elkaar niet kunnen vinden.

5 Conclusie en aanbevelingen

We hebben mooie voorbeelden gezien van vitale sociale netwerken die sociaal veerkrachtig en slagvaardig zijn. Er worden toekomstbestendige woningen gebouwd voor ouderen die langer zelfstandig thuis willen kunnen blijven wonen. Eenzame ouderen worden opgevangen in huiskamers. Jongeren vinden tal van faciliteiten om hobby en sport in verenigingsverband te kunnen uitoefenen. Er wordt van alles, letterlijk van alles, georganiseerd om ontmoeting te creëren en mensen te verbinden. Gemeenschappen worden ‘ontschot’ en opnieuw samengebracht. Er huist in elke gemeenschap een enorm potentieel.

We hebben ook gezien hoe bepaalde kernvoorwaarden en katalysatoren dat mogelijk maken. En hoe een juiste balans tussen bonding en bridging het doorlopen van de vier fasen van translatie faciliteren. Maar evenzogoed kunnen we de ogen niet sluiten voor de plaatsen waar het allemaal nog wat minder goed lukt. En de vraag is nu wat er gedaan kan worden om sociale veerkracht te versterken op het aangrijpingspunt van netwerken rondom MFA's in Noord-Brabant.

In het eerste hoofdstuk hebben we drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat gebeurt er *in* en *om* de MFA's en wat daarvan gaat goed, in die zin dat het bijdraagt aan de leefbaarheid?
2. Welke ideeën en initiatieven zijn er nog meer? Waar liggen kansen?
3. Wat is nodig om die initiatieven en kansen tot bloei te laten komen?

CONCLUSIE

Allereerst stellen we vast dat wat er *om* de MFA's gebeurt net zo belangrijk, zo niet belangrijker is, dan wat er *in* de MFA's gebeurt (onderzoeksvraag 1). De MFA is niet veel meer dan een plaats om elkaar te ontmoeten. Maar de MFA vormt daarmee wel het aangrijpingspunt voor het sociaal kapitaal waarover het netwerk rondom de MFA, en feitelijk de gehele gemeenschap, beschikt. Hoe de benutting van het sociaal kapitaal ten behoeve van de leefbaarheid er vervolgens precies uitziet, doet niet zo ter zake. Het is belangrijker dat er dingen gebeuren en dat er zoveel mogelijk verschillende dingen gebeuren.

Pas als de gemeenschap duidelijk is dat zij de multifunctionele accommodatie ook daadwerkelijk voor een keur aan functies kunnen gebruiken (van een wekelijkse buurtsuper tot aan een pedicure- of prikpost, bij wijze van spreken) wordt ook duidelijk dat de ruimte de plek wordt waar verbindingen kunnen worden gelegd tussen veel verschillende mensen. Dan kunnen oude imagoproblemen worden afgeschud (het clubhuis van de KBO, het 'verenigingsgebouw' of de 'bejaardentoko') en wordt de MFA een huis voor iedere inwoner van de gemeenschap met een keur aan functionaliteiten.

Het gaat goed als het netwerk rondom de MFA eigenaarschap en trots kan uitstralen, of daarnaar hard op weg is. We hebben in het vorige hoofdstuk laten zien welke kernvoorwaarden en katalysatoren daarbij in het spel zijn.

En waar liggen dan nog kansen (onderzoeksvraag 2)? Die liggen in het verlengde van trots. Trots is mooi, maar heeft niet het eeuwige leven. Op enig moment zijn alle verworvenheden weer gewoon. Onderdeel van de nieuwe orde. Dan zal moeten blijken of het netwerk in staat is om het hele proces weer opnieuw te doorlopen. Kan ook een nieuwe best person bestaansrecht verwerven? Lukt het hem of haar om een nieuw clubje *early adopters* om zich heen te verzamelen, draagkracht te verwerven, enzovoort? Lukt het een gemeenschap om keer op keer zelf zelf-

geconstateerde problemen op te lossen, dan groeit natuurlijk het vertrouwen dat dat in de toekomst ook wel weer zal lukken.

En wat is dan nodig om initiatieven en kansen tot bloei te laten komen (onderzoeksvraag 3)? Hier komen opnieuw de kernvoorwaarden en de katalysatoren aan de orde zoals we die in het vorige hoofdstuk hebben beschreven. Maar de vraag is natuurlijk ook wat de provincie kan doen om het proces te faciliteren of te versnellen. Op die vraag gaan we in dit laatste hoofdstuk dieper in.

Allereerst is daarbij van belang zich te realiseren dat er veel meer is dat bijdraagt aan leefbaarheid en sociale veerkracht dan de (slagvaardigheid van) sociale netwerken alleen. Mobiliteit, ruimtelijke ordening, verkeersveiligheid en een duurzame leefomgeving kunnen allemaal van betekenis zijn. Al is het maar, en misschien wel juist, met 'kleine stapjes'. Een zonnepaneel op het dak is ook een vorm van zelfredzaamheid. Een pendeldienst, zoals in Casteren, behoudt de mobiliteit en dus zelfredzaamheid van ouderen en van mensen met een beperking. Omrijdroutes voor zwaar landbouwverkeer zijn een diepgewortelde wens van veel dorpsbewoners.

Het zijn relatief kleine ingrepen in de leefomgeving die echter wel dicht bij de burger staan. En op die manier kunnen ook dit soort ingrepen bijdragen aan het eerder beschreven 'vliegwieleffect' dat op zeker moment in gemeenschappen blijkt te kunnen optreden. Initiatieven beginnen elkaar te versterken en elkaar te ontlokken.

Daarnaast zijn er natuurlijk ook mogelijkheden om de sociale netwerken in meer directe zin te (re)vitaliseren. We zien op basis van het onderzoek drie aanknopingspunten:

1. Wegnemen van blokkades
2. Verbinden
3. Bevorderen van eigenheid

Als we deze aanbevelingen koppelen aan de fasen en kernvoorwaarden, zoals in dit rapport besproken, en aan mogelijke interventies die de provincie zou kunnen ondernemen, ontstaat het volgende beeld.

Fase van translatie	Kernvoorwaarden	Aanbeveling	Interventies
Perplexiteit	Best person	Stimuleren van het initiatief	Podium bieden
Consultatie	Visie Weten hoe het werkt	Wegnemen van blokkades	Coaching door buitenstaander: aan welke kennis of vaardigheid is behoefte?
Hiërarchie	Weten wat kan Weten hoe het moet Eigenaarschap	Wegnemen van blokkades Verbinden van netwerken Bevorderen van eigenheid	Analyse met <i>toolkit</i> : in welke fase bevindt het netwerk zich? Netwerken koppelen in (kleinschalige) labs of expertsessies Symbolische elementen in ere herstellen, bijv. door cultureel erfgoed op te knappen.
Institutie	Trots	Opsporen van nieuw initiatief	

Twee aanbevelingen zijn wel in het schema opgenomen, maar volgen niet rechtstreeks uit het onderzoek. Het gaat om ‘opsporen van nieuw initiatief’ en ‘stimuleren van het initiatief’. Deze aanbevelingen doen ertoe op het moment dat de cyclus opnieuw kan beginnen. Dus tijdens of na de fase van institutie en trots en voor of tijdens de fase van perplexiteit. En zoals gezegd zijn we in het onderzoek geen MFA tegengekomen die nog in de fase van perplexiteit verkeerde. Wel hebben we gezien dat er in succesvolle netwerken alweer nieuwe initiatieven aan het ontstaan waren. Zijn die initiatieven echt nieuw of vernieuwend dan is de best person gebaat bij het hebben van een podium om het idee uit te venten en bij een breed publiek te testen. Met de feedback kan hij of zij tot een goede uitwerking ervan (visie) komen.

Opsporen van nieuw initiatief is wel een aanbeveling, maar niet één die we koppelen aan een interventiemogelijkheid voor de provincie. Het gaat eerst en vooral het netwerk zelf aan om nieuwe initiatieven en best persons de ruimte te geven. In tweede instantie kun je denken aan de lokale overheid, die kan helpen om de prille initiatieven zich te laten ontplooiën.

Wegnemen van blokkades

Zoals aangetoond rolt niet ieder netwerk als vanzelf van de ene fase in de volgende. Er is soms sprake van stagnatie, zonder dat altijd duidelijk is wat de stagnatie veroorzaakt. Van den Brink en Schulz (2013) constateren die stagnatie ook en benoemen zes 'drempels' die het initiatief kan ontmoeten. Bij Van den Brink en Schulz draait het daarbij om draagvlak, erkenning en professionalisering van het initiatief. In ons onderzoek gaat het daar ook over, maar ook om de kernvoorwaarden waaraan voldaan moet zijn om het initiatief verder te helpen.

In elk van de vier fasen zoals we die hier beschreven hebben, kan het ontbreken aan hulpbronnen om aan de kernvoorwaarden te voldoen. Om dat helder te krijgen moet uitgezocht worden in welke fase een initiatief

zich bevindt en of de benodigde hulpbronnen in die fase in voldoende mate aanwezig zijn. Is er een visie? Weet men hoe het werkt? Weet men wat kan en hoe het moet? Als een netwerk nog niet in de vierde fase verkeert en niet verder lijkt te komen, moet het uitzoeken aan welke kernvoorwaarde (nog) niet voldaan is, welke katalysatoren er zijn of juist ontbreken en hoe de balans is tussen *bonding* en *bridging*.

Kennis van ontbrekende hulpbronnen is natuurlijk een belangrijke stap naar het oplossen ervan. Wat opvalt is dat het veel netwerken niet lukt te expliciteren waar het aan ontbreekt. Zo kan men wel zeggen dat er 'meer vrijwilligers' nodig zijn, maar niet wat je daarvoor anders zou moeten doen dan nu gedaan wordt. Wat ook opvalt is dat veel netwerken soms wel *intuïtief* lijken te weten welke hulpbronnen, lees kennis, er nodig is, bijvoorbeeld 'weten wat kan', maar die kennis niet op systematische wijze vergaren. Liever ook lijkt men te spreken van toevalligheden dan van het planmatig doorontwikkelen van een idee. Pas als het *hele* verhaal verteld wordt, blijkt het vaak allemaal niet zo toevallig te zijn, blijkt de ontwikkeling volgens een vast patroon te verlopen en kan duidelijk worden waaraan nog behoefte is.

Op het snijvlak van systeem- en leefwereld, dus daar waar het initiatief in contact komt met de lokale overheid, kan die behoefte duidelijk worden gemaakt. Op het moment dat *bridging* optreedt en de stap naar buiten wordt gezet, is het idee / de visie binnen de gemeenschap voldoende uitgekristalliseerd. De visie wordt intern ook gedragen en gesteund en de eerste mogelijke haperingen of stagnaties treden aan het licht. Dat is een goed moment waarop een relatieve buitenstaander, bijvoorbeeld dus een gemeenteambtenaar of wethouder, kan gaan meekijken. Iemand die overzicht heeft, of kan krijgen door het verhaal helder te krijgen. Eigenlijk niet anders dan in dit onderzoek is gebeurd.

Het is dan zaak alert te zijn op welke kennis of vaardigheden ontbreken. De provincie kan daarvoor een *toolkit* laten ontwikkelen die (besturen van)

netwerken helpt te analyseren in welke fase het netwerk zich bevindt en aan welke kennis, maar misschien ook vaardigheid, behoefte is. We denken aan een (online) expertsysteem dat door middel van een uitgekiende (en geteste) vragenset de analyse helpt te maken en dat oplossingen aandraagt die samen met de gemeente, en al dan niet met steun van de provincie, kunnen worden gerealiseerd.

Verbinden van netwerken

Het blijkt dat gemeenschappen vaak erg benieuwd zijn hoe het toegaat in naburige dorpen. De vraag is dan: hoe spelen zij wel klaar wat ons (nog) niet lukt? Tegelijkertijd zien we dat er maar weinig kruisbestuiving plaatsvindt. Maar dat is ook niet zo vreemd. Een simpele vraag als 'moet je een betaalde beheerder aanstellen in je MFA en zo ja voor hoeveel uren?' wordt niet beantwoord door te kijken naar wat de burens doen. Het juiste antwoord op die vraag is namelijk van zeer veel contextuele factoren afhankelijk. En dan gaat het niet alleen om lokale omzet en marge, maar ook bijvoorbeeld om de vraag of het geaccepteerd en mogelijk zou zijn dat er verstandelijk beperkten in de MFA werken (onderdeel van 'weten wat kan'). Of de vraag hoe je je als MFA opstelt tegenover andere nabijgelegen horecagelegenheden. Hoe professioneel wil je en mag je met je café zijn?

Op het gebied van *kennisuitwisseling* tussen (de netwerken rondom) gemeenschapshuizen gebeurt al het nodige, onder andere door 't Heft, Zet en de Vereniging van Kleine Kernen. Maar met kennisuitwisseling, hoe nuttig en belangrijk ook, ben je er niet. Kennisuitwisseling is vrijblijvend en een antwoord op een simpele vraag als hierboven geeft het doorgaans niet. Het blijft bij een voorbeeld van hoe het ook kan.

Door netwerken daadwerkelijk met elkaar te verbinden kom je verder dan het niveau van kennisuitwisseling en vrijblijvendheid. Om tot een vruchtbare uitwisseling van *good practice* te komen is het dan wel van belang dat de context waarbinnen de gemeenschapshuizen opereren zoveel

mogelijk dezelfde is. Gemeenschapshuizen kunnen sterk verschillen, zelfs *binnen één gemeente*. Zo kan het dorps huis in het ene kerkdorp floreren, terwijl het dorps huis in een nabijgelegen kerkdorp van dezelfde gemeente een kwijnend bestaan leidt. Aangezien de netwerken rondom deze gemeenschapshuizen in elk geval gedeeltelijk in vergelijkbare context opereren, zeker natuurlijk ten aanzien van 'connecties met de gemeente', zijn de meest vruchtbare verbindingen daar te verwachten.

Dat betekent dat de provincie, bijvoorbeeld via 't Heft, actief op zoek zou kunnen gaan naar het kunnen leggen van vruchtbare verbindingen. Een sterk en een zwak netwerk binnen dezelfde of vergelijkbare contexten, i.c. gemeenten, benaderen en met elkaar in contact brengen.

Bevorderen van eigenheid

De derde methode is het bevorderen van eigenaarschap of beter gezegd: eigenheid. Eigenaarschap of eigenheid is op veel manieren te bevorderen. Soms blijkt juist een bezuiniging eigenaarschap te bevorderen doordat een gemeenschap de verbouwing, of de inrichting van een nieuw gebouw zelf ter hand neemt.

Eigenheid, wat je zou kunnen omschrijven als eigenaarschap zonder lijdend voorwerp, vinden we terug in herkenning, gedeelde symboliek, taal en historie. Je kunt het bevorderen door elementen die kenmerkend zijn voor die gedeelde symboliek, taal of historie in ere te herstellen, of zelfs in het leven te roepen (*invention of tradition*).

Concreet valt te denken valt aan het opknappen van cultureel erfgoed dat (beeld)bepalend is voor een gemeenschap, in nauwe samenwerking met de lokale bevolking. De kerk in Sprundel is natuurlijk een mooi en duidelijk voorbeeld, maar ook een beeld van Grardje d'n Bereleier in De Mortel (zie aldaar) is een voorbeeld van materialisatie van een gedeelde symboliek, namelijk de folklore van de varkensveehouderij en de verering van de

heilige Antonius. Maar ook het initiëren of faciliteren van evenementen kan een belangrijke factor zijn. Denk aan een grote zaal voor het carnaval of een eeuw- of millenniumfeest ter ere van een historische gebeurtenis.

Er zijn tal van relatief kleine ingrepen denkbaar die een sociaal netwerk een ankerpunt kunnen geven, een aangrijpingspunt waarop het sociaal kapitaal benut kan worden. In veel gevallen heeft de MFA die functie al vervuld. Maar in sommige gemeenschappen is op dit punt duidelijk meer nodig. Eigenheid is het voorportaal van trots. En (nieuwe) trots is de beste remedie tegen verlies dat een onvermijdelijk gevolg is van verandering. Trots is zodoende ook een centraal kenmerk, en feitelijk zowel oorzaak als gevolg, van sociale veerkracht.

Methodologische verantwoording

De methodologische verantwoording omvat twee zaken:

1. Keuze van MFA's
2. Gebruikte onderzoeks- en verslagleggingsmethoden

Keuze van MFA's

Op dinsdag 24 november 2015 vond een expertsessie plaats in het kader van het onderzoek “Brabantse MFA’s en de kracht van vitale netwerken”. Daarin werden de resultaten besproken van het literatuuronderzoek naar voorwaarden voor succesvolle netwerken en werd samen met de aanwezige experts gezocht naar geschikte MFA’s voor het praktijkonderzoek.

Aanwezig waren vertegenwoordigers van ContourDeTwern, 't Heft, Stichting Verenigde Bonden Overleg Brabant, Brabantse Raad voor de Informele Zorg, DomaVita, Stichting Zet, Vereniging Kleine Kernen Brabant, Het Pon en de provincie Noord-Brabant. Het zijn allemaal partijen die een goede kennis van het praktijkveld hebben.

Op basis van de gepresenteerde resultaten uit het literatuuronderzoek werd aan de aanwezige deelnemers van de expertsessie gevraagd MFA’s te noemen die voldoen aan zoveel mogelijk voorwaarden voor succes die in de literatuur zijn gevonden. Daarnaast dienden de MFA’s aan de volgende criteria te voldoen:

1. Daadwerkelijk multifunctioneel (ontmoeting, cultureel, educatie, sport)
2. Actief met het zelf organiseren van activiteiten
3. Beheerd door vrijwilligers (eventueel in samenwerking met lokale overheid).

BIJLAGE

Dit leidde tot de volgende groslijst van veertien kandidaten voor het praktijkonderzoek.

Om tot een definitieve keuze te komen van tien te onderzoeken MFA's is een selectie gemaakt op basis van de volgende criteria:

1. Sociaalhistorische achtergrond
2. Sociaalgeografische, planologische en economische achtergrond
3. Schaalgrootte van het netwerk en aantal bewoners van het werkgebied
4. Bestaansduur van de MFA

Twee MFA's haakten lopende het onderzoek af. Daarmee resulteerden acht MFA's die alle hun volledige medewerking gaven: d'n Aord in Casteren, de Berchplaets in Berghem, de Molenwiek in Molenschot, de Nachtegaal in Achtmaal, De Sprank in De Mortel, De Trapkes in Sprundel, Oelbroeck in Sint-Anthonis en 't Web in Teteringen.

Gebruikte onderzoeks- en verslagleggingsmethoden

De toegepaste onderzoeksmethoden in dit onderzoek betreffen hoofdzakelijk interviews en (participerende) observatie. Naast persoonlijke interviews met best persons (nogal eens de voorzitter van de beheerstichting van de MFA) en andere (actieve) betrokkenen in het netwerk rondom de MFA zijn groepsinterviews afgenomen.

Doel van de gesprekken was steeds te achterhalen welke personen en gebeurtenissen cruciaal zijn geweest in het bereiken van (zelf-gedefinieerd) succes. Waar is de kiem gelegd? Wie hebben die kiem gevoed en grootgebracht en hoe hebben die mensen dat gedaan?

Deze vragen proberen *het verhaal* van elke MFA bloot te leggen. Omdat een verhaal per definitie een interpretatie is van de werkelijkheid was het nodig om zoveel mogelijk interpretaties van die werkelijkheid naast elkaar te leggen. Een goede manier daarvoor is groepsinterviews te houden volgens een methode die *history mapping* wordt genoemd (Senge et al., 1999). Het houdt in dat er met de groep een tijdlijn wordt opgesteld waarop zoveel mogelijk relevante gebeurtenissen (en bijbehorende personen) worden benoemd die hebben bijgedragen aan de verandering in de organisatie die heeft geleid tot de huidige situatie. Doordat dit door meer personen tegelijkertijd gebeurt, wordt het verhaal vanuit verschillende invalshoeken en interpretaties ter plekke geconstrueerd.

Tijdens de sessie, die ongeveer twee uur duurt, worden onder leiding van een gespreksleider voortdurend ‘correcties’ op de tijdlijn geschreven, totdat consensus ontstaat over de juistheid van het verhaal dat is ontstaan.

Bij de verslaglegging in dit rapport hebben we gebruikgemaakt van beschikbare documentatie, verkregen van de geïnterviewden zelf, dan wel betrokken van websites die de netwerken onderhouden. Bij het opschrijven van de verhalen van de acht bezochte MFA's maken we veel gebruik van *quotes*. De quotes zijn over het algemeen betekenisvolle elementen in het

vertoog die de feiten van (emotionele) lading voorzien. Het ‘versleten’ oude dorpshuis, of waar ‘een muffe geur’ hing. Het dorp dat was ‘doodgebloed’. Het ‘hart’ of de ‘huiskamer’ van het dorp, waar vrijwilligers ‘met een big smile’ aan het werk zijn. Het zijn vaak dit soort elementen, die een verhaal op zichzelf vertellen, die sterk bijdragen aan de *population of meanings*, het complete beeld dat op enig moment ontstaat (Rodseth, 1998).

Literatuurlijst

- Baetens, T. (2013). *Ik is niks. Over vitale coalities rond wonen, zorg en leefbaarheid*. Den Haag: Delta3.
- Ball, S. & A. van der Kooy (2004). *Meer dan één gebouw; een formule voor het vormgeven van een succesvolle multifunctionele accommodatie*. Utrecht: NIZW Sociaal Beleid.
- Broens, M. (2010). *Gemeenten moeten vrijwilligers koesteren want hun inzet is onontbeerlijk*. Tilburg: Zet, losse notitie.
- Broens, M. & K. van de Riet (2011). *Buurthuis nieuwe stijl met toekomst voor actief burgerschap en opbouwwerk*. Tilburg: Zet.
- Broens, M. & K. van de Riet (2012). *Thuis in het buurthuis*. Tilburg: Zet
- Broens, M. et al. (2014). *Een toekomstbestendige MFA: fictie of werkelijkheid?* Tilburg: Zet.
- Broens, M., F. van Crey, M. Duif & H. de Kuyper (2015). *Dorpshuis en buurthuis als kloppend hart. Troeven voor toekomstbestendigheid*. Tilburg: Zet
- Broens, M. (2015). *Ruimte geven aan ontmoeting – ontmoeting geven aan ruimte*. Tilburg: Zet.
- Callon, M. (1986). Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fisherman of St Brieuc Bay. In J. Law (ed.) (1987). *Power, Action and Belief: A new Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul
- Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure), pp. 95-120
- Cox, S., J. den Hartog, E. Hooghiemstra, H. de Kuyper en H. Maas (2013). *Zo doen we dat in Brabant - Ondernemende burgers in deze tijd*. Jaarboek 2013. Tilburg: HetPon..
- De Haas, T. de & M. van Leemt (2010). *Ondernemen met MFA's – Reader met resultaten van het MFA-lab 2011-2012*.
- De Moor, T. (2013). *Homo Cooperans: Instituties voor collectieve actie en de solidaire samenleving*. Universiteit van Utrecht.
- Fukuyama, F. (2002). Social Capital and Development: The Coming Agenda. *SAIS Review Vol 22(1)*: 23-37
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology* 78(6): 1360-1380.
- Haarmann, W., H. Mommaas, R. Smeets, J. den Hartog, T. Rietveld & J. Dagevos (2014). *'Sociale Veerkracht' als ontwikkelingsperspectief, met een toepassing op West-Brabant*. Tilburg: Telos.
- 't Heft (2015). *Buurtgeluiden. Gemeenschapshuizen over hun toekomst*. Tilburg: 't Heft.
- Hendriks, F. & T. van de Wijdeven (2014). *Loshouden en meemaken. Over samenredzaamheid en overheidsparticipatie*. Den Haag: Platform31.

Heugten, R. van (2008). *Multifunctioneel maatschappelijk vastgoed in herstructureringswijken. Op zoek naar meerwaarde in de samenwerking*. Doctoraalscriptie, EUR.

Huygen, A., E. van Marissing & H. Boutellier (2012). *Conditie voor zelforganisatie*. Utrecht: Verweij Jonker Instituut.

Jacobs, M. & T. van de Wijdeven (2014). Cruciaal: persoonlijke belangen bij het burgerinitiatief. *Sociale Vraagstukken*, 22 september 2014

Latour, Bruno (2005). *Reassembling the social. An introduction to Actor-Network theory*. Oxford: Oxford University Press.

Latour, Bruno (2004). *Politics of Nature. How to bring the sciences into democracy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Law, J. (1992). Notes on the Theory of Actor-Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity. *Systems Practice*, 5:379–93.

Mak, G. (1996). *Hoe God uit Jorwerd verdween. Een Nederlands dorp in de twintigste eeuw*. Atlas-contact.

Matthijssen P. & S. van Arum (2015). *De krachten gebundeld. Stappen in buurt- en dorpskracht. Krachtig samenwerken aan een lokale sociale agenda*. Utrecht: Movisie.

Putnam, R.D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, January, pp. 65-78.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Rodseth, L. (1998). Distributive models of Culture. *American Anthropologist*, 100(1): 55-57.

Rogers, E.M. (2003). *Diffusion of innovations*. 5th Edition. New York: Simon & Schuster.

Senge, P., Kleiner, A., Roberts, C., Ross, R. Roth, G. & B. Smith (1999). *The dance of change: the challenges to sustaining momentum in a learning organization (the fifth discipline)*. New York: Doubleday.

Smulders, M. & H. van Driel (2015). *Samenwerking in transitie: veerkrachtige overheid gevraagd*. Tilburg: PON.

Stichting Doen (2014). *Inspiratiegids voor nieuwe ontmoetingsplekken*. Amsterdam: Stichting Doen.

Thissen, F & J. Droogleever Fortuijn (2012). *Het dorpshuis: van bewoners en voor bewoners. De maatschappelijke participatie van dorpsbewoners en de betekenis van het dorpshuis in de dorpen van Littenseradiel*. Amsterdam: UvA-kaartenmakers.

Thissen, F. (2012). Van autonoom dorp naar woondorp. Interview met F. Thissen door P. Renard in themanummer *Ruimte en Geschiedenis*, p. 24-29.

Van den Brink, G. & M. Schulz (2013). *Van eerste overheid naar eerst de burger. Over maatschappelijke initiatieven die de lokale overheid uitdagen*. Den Haag: VNG.

Vermeij, L. & Mollenhorst, G. (2008). *Overgebleven dorpsleven: Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Westerlaken, J. & Maas, H. (2014). *Eindrapportage uitvoeren IDOP's. Effectmeting leefbaarheidbeleid provincie Noord-Brabant*. Tilburg: PON.

Van de Wijdeven, T. (2012). *Doe-democratie. Over actief burgerschap in stadswijken*. Tilburg: Eburon.

Van de Wijdeven, T. & L. de Graaf (2014). *Kernkracht. Over doe-democratie in het landelijke gebied*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur.

Xanten, H. van, J. Schonewille, J. Engelen, J.W. van de Maat (2011). *Sterke verhalen. Burgerinitiatieven voor voorzieningen in kleine dorpen*. Utrecht: Movisie.

E:M+MA / EXPERTS IN MEDIA EN MAATSCHAPPIJ

Wijnhaven 88
2511 GA Den Haag
t 070 87 00 460
info@emma.nl
www.emma.nl